

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 8 Issue 1, A Tribute to Prof. Dr. Šerbo Rastoder, p. 49-70, March 2016

DOI Number: 10.9737/hist.2016118183

Osmanlı Devleti'nde Sürgün Cezası ve Karahisar-ı Sahib'e Yapılan Sürgünler (1815-1839)

Exile in the Ottoman Empire and Exiles to Karahisar-ı Sahib (1815-1839)

Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ
Afyon Kocatepe Üniversitesi - Afyon

Öz: Osmanlı Devleti'nde başlangıçta bir iskan metodu olarak, daha sonraki dönemlerde de cezalandırma amacıyla etkili bir sürgün politikası uygulanmıştır. Bir cezalandırma metodu olarak suçlular, suçlarının niteliğine göre Osmanlı coğrafyası dahilinde çeşitli yerlere sürülmüşlerdir. Suçların nev'ine göre, merkeze yakınlık uzaklık gibi bazı kriterler çerçevesinde belirli bazı yerler sürgün mahalleri olarak sıkça kullanılmıştır. Nispeten suçları hafif görülen devlet adamları ve sair kimseler daha ziyade merkeze yakın yerlere gönderilmişlerdir. Bu bağlamda inceleme dönemimiz olan 1815-1839 yılları arasında Karahisar-ı Sahib de bir sürgün mahalli olarak kullanılmıştır. Bilhassa sürgün edilen devlet adamları için bazen "zorunlu ikamet mahalli" olarak tayin edilirken, bazen de başka bir yerde sürgün olan devlet adamları açısından daha uygun bir "memuriyet mahalli" olarak tercih edilmiştir. Buraya sürgün olarak gönderilen kimselerin direk ya da dolaylı yollardan yaptıkları af talepleri umumiyetle kabul görmüş, kahir ekseriyeti kısa sürede affedilerek serbest bırakılmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Karahisar-ı Sahib, Afyonkarahisar, sürgün, adalet, sürgün mahalli, af

Abstract: This article examines the exile punishment in the Ottoman Empire in general and exile punishments to Karahisar-ı Sahib or Afyonkarahisar in particular from 1815 to 1839. The Ottoman justice system delivered different types of penalties for various types of crimes. In the exile punishments, the bigger a crimes was the further away was the exile location. Ottoman statesmen with light crimes were exiled to places closer to the capitol. Karahisar-ı Sahib or Afyonkarahisar in Western Anatolia was one of the exile locations. Ottoman officials were sometimes subjected to mandatory residence in the place to which they were exiled and still remained in state employment. These officials often requested pardon from the sultan so that they could return to work in Istanbul. The article presents that the majority of pardon requests were granted by the sultan.

Keywords: Karahisar-ı Sahib, Afyonkarahisar, Ottoman Empire, exile, place of exile, amnesty

Giriş

İnsanlık tarihi kadar eski bir olgu olan sürgün, bir yerden gönüllü ya da gönülsüz uzaklaştırılma, zorla göçe tabi tutulma, yahut da siyasi iktidarın bir topluluk veya bireyi başka bir yere zorla iskan ettirmesi şeklinde tanımlanabilir.¹

Osmanlı Devleti'nde sürgün hadisesinin iskan ve kolonizasyon metodu ve ceza metodu olarak iki şekilde uygulandığını görmekteyiz. Bunlardan birincisi, devletin, hakimiyeti altında yaşayan topluluklardan bir kısmını belirli program ve kurallar çerçevesinde değişik sebeplerle yerleşik oldukları yerlerden alıp öngördüğü başka yerlere yerleştirme ameliyesidir. Böyle bir

¹ Kemal Daşcıoğlu, *Osmanlı'da Sürgün Osmanlı Devleti'nin Sürgün Siyaseti (XVIII. Yüzyıl)*, Yeditepe Yay., İstanbul 2007, s. 19.

History
Studies

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Šerbo
Rastoder
March
2016

uygulamada hareket noktası daha ziyade politik ve sosyo-ekonomik bir nitelik taşımaktadır.² Bunlardan birincisi, kitlesel sürgünler, ikincisi ise daha ziyade şahsî veya münferid sürgünler olarak nitelendirilebilir. Biz bu çalışmamızda ikinci türü, yani bir ceza metodu olarak sürgünleri Karahisar-ı Sahib ölçeğinde incelemeye çalışacağız.

Osmanlı Devleti'nde bir ceza metodu olarak sürgün politikası ile ilgili olarak gerek mahallî gerekse genel anlamda daha önceden yapılmış muhtelif çalışmalar mevcuttur. Bunlardan ilki M. Çağatay Uluçay'ın Manisa Şer'iyye Sicillerindeki sürgün kayıtlarına dayanarak yazmış olduğu makalesidir.³ Daha sonra konuyla ilgili olarak önemli bir çalışma Osman Köksal tarafından yapılmıştır. III. Selim ve II. Mahmud'un Hatt-ı Hümayunlarına müsteniden kaleme alınmış olan çalışma, yaklaşık 40 yıllık bir zaman diliminde Osmanlı Devleti'nin sürgün politikası ile ilgili orijinal bilgiler sunmaktadır.⁴ Konuyla ilgili bir diğer çalışma ise, Kemal Daşcıoğlu tarafından yapılmıştır. Çalışmada temel kaynak olarak Başbakanlık Osmanlı Arşivi vesikaları kullanılmış olup Osmanlı Devleti'nin XVIII. sürgün siyaseti hakkında bilgiler verilmiştir.⁵

Çalışmamızın zaman sınırını 1815'ten 1839'a kadar uzanan bir dönem oluşturmaktadır. Mezkur tarihler arası içte ve dışta siyasi ve askeri alanda önemli gelişmelerin yaşandığı bir süreci ihtiva etmektedir. Çalışmamızda, bu dönemde yoğun bir şekilde Karahisar-ı Sahib'e sürgün olarak gönderilen üst derece devlet adamlarından, sıradan insanlara kadar pek çok kişinin neden, nasıl ve ne kadar süre ile sürüldükleri, hangi saiklerle affedildikleri hususunda tespit ve değerlendirmeler yapılmaktadır.

Bu çalışmanın temel kaynağını Afyonkarahisar Şer'iyye Sicilleri (AŞS) ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)'nde mevcut muhtelif tasniflerdeki bazı belgeler oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Afyonkarahisar Şer'iyye Sicilleri içerisinde 19. yüzyılın ilk yarısına tekabül eden 7 adet defterde⁶ yer alan "nefy ü itlâk emirleri" tek tek tespit edilerek değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Ayrıca ilgili dönemde Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki belgeler taranıp, konuyla ilgili olanları tespit ve tedarik edilerek, ilgileri muvacehesinde kullanılmıştır.

Osmanlı Devleti'nde işledikleri suçlardan dolayı sürgün edilen kişilerin kayıtlarını ihtiva eden sınırlı sayıda müstakil defterler de tanzim edilmiştir. Ancak bunlar Tanzimat sonrası sürgün cezalarına münhasır defterler olup, inceleme dönemimizi kapsamamaktadır. Bunlar,

² Osman Köksal, "Osmanlı Hukukunda Bir Ceza Olarak Sürgün ve İki Osmanlı Sultanının Sürgünle ilgili Hatt-ı Hümayunları", *Ankara Üniversitesi, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S. 19, Ankara 2006, s. 283.

³ M. Çağatay Uluçay, "Sürgünler, Yeni ve Yakın Çağlarda Manisa'ya ve Manisa'dan Sürülenler", *Belleten*, C. XV, S. 60, Ankara 1951, s. 507-591.

⁴ Köksal, agm.

⁵ Daşcıoğlu, *age*. Konuyla ilgili diğer bazı çalışmalar ise şunlardır: Salih Özkan, "Niğde'ye Yapılan Sürgünler", *Bilig*, S. 36, Kış 2006, s. 187-200, <http://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/kcfinder/upload/files/bilig-36-kis-2006.pdf> (ET:05.06.2015); Abdullah Acehan, "Osmanlı Devleti'nin Sürgün Politikası ve Sürgün Yerleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of International Social Research)*, Volume 1/5, Fall 2008, s. 12-29, http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt1/sayi5/sayi5pdf/acehan_abdullah.pdf (ET:09.06.2015); Ali İhsan Karataş, *Osmanlı Dönemi Bursa Sürgünleri (18-19. Asırlar)*, Emin Yay, Bursa 2009; Mucize Ünlü, "Tanzimat Sonrasında Balkanlardan Karadeniz'e Sürgünler", *History Studies*, Volume 2/2 (2010), s. 305-320, http://www.historystudies.net/Makaleler/2132766413_20-Mucize...pdf (ET:13.06.2015); Gülbadi Alan, "19. Yüzyılda Osmanlı'da Sürgün Politikası Çerçevesinde Sürgün Kadınlar", *Belleten*, C. LXXVIII, S. 281, Ayırbasım, Ankara 2014, s. 245-272.

⁶ Afyonkarahisar Şer'iyye Sicili (AŞS), defter no: 558; 560; 561; 562; 563; 564; 565.

JHS
50

History
Studies

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Şerbo
Rastoder
March
2016

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde 989 No'lu Divân-ı Hümâyûn Defterleri Kataloğu'nda "Nefy ve Kısas Defteri" adı ile kayıtlı, 1840-1863 yılları arasını kapsayan 5 adet defterdir.⁷

Bununla beraber Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde 980 Numaralı Bâb-ı Âsafî Divân-ı Hümâyûn Defterleri Kataloğu'nda kayıtlı Kalebend Defterleri (A.DVN.KLB.d) olarak isimlendirilen bazı defterlerde de sürgün kayıtlarının mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim 1680-1824 tarihleri arasındaki kayıtları ihtiva eden 6 defterden⁸ birisi olan 929/A Numaralı Kalebend Defteri'nin adı Kalebend Defteri olmakla birlikte sadece % 1'inin kalebendlik, % 86'sının nefy yani sürgün kayıtlarını içerdiği görülmektedir.⁹

Belgelerde sürgün kelimesinin karşılığı olarak "nefy", "iclâ", "nefy ü iclâ", "nefy ü irsâl", "nefy ü tağrîb", sürgün edilen kişi anlamında "menfi", sürgün edilen yer anlamında da "menfâ" kelimeleri kullanılmaktadır. Sürgün cezasının affedilmesi veya sürgün edilen kişinin cezasının sona erdirilmesi anlamında ise "afv u itlâk", "tahliyye-i sebîl" gibi kelimeler kullanılmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde Bir Ceza Şekli Olarak Sürgünler

İslam ceza hukukunda suçlar en yaygın tasnife göre had, kısas ve ta'zir suçları ve cezaları olarak üçe taksim edilmektedir. Had suçları Allah'a (kamuya), kısas suçları kul haklarına ve ta'zir suçları ise hem kul haklarına hem de kamu haklarına karşı işlenen suçlar olarak nitelendirilmektedir.¹⁰ Bir İslam devleti olarak Osmanlı Devleti de, cari olan hukuk kurallarına uyulmaması durumunda bir takım cezai müeyyideler uygulamıştır. Bu cezai müeyyidelerden en çok uygulananlar içerisinde sürgün cezası önemli bir yer teşkil etmektedir.

Sürgün cezası, hem had hem de ta'zir gerektiren suçlar için verilen bir ceza olup, kamu düzenine karşı suç işlemek, kalpazanlık, sahte evrak düzenlemek, mezhep değiştirmeye zorlamak, yalancı şahitlik, adam öldürme veya yaralama, fuhuş, ırza tecavüz, iftira, küfür, hırsızlık, veraset anlaşmazlığı, münecimlik, rüşvet, kaleden suçlu kaçırmak, halka zulüm, tegallüb, tezvîr ve teşvik, görevi ihmal, keyfi sebepler, çekememezlik, eşkıyalık, asayişî bozmak, emre itaatsizlik, tehdit, küfür, kız kaçırmak, sahtekârlık, rüşvet, edebe aykırı mektup yazmak, şekavet, fetva emirlere karşı gelmek, fal bakmak, vergi ödememek, kaçakçılık, yasak işlerle uğraşmak, miras paylaşımında huzursuzluk çıkarmak, devleti zarara uğratmak gibi suçlara mukabil olarak verilmekte idi.¹¹

Had, en geniş anlamıyla cezası Allah ve Peygamber tarafından belirlenmiş suçlardır. Dar anlamda ise had, cezası Allah ve Peygamber tarafından belirlenen ve Allah haklarına yani İslam kamu haklarına yönelik olan suçlardır.¹² Ta'zir ise, kelime anlamı itibarıyla men, red, icbar, tahkir, te'dib, hak üzere tevkif manalarını ifade ettiği gibi ayrıca tasarruf, iane, takviye, tevkir ve tazim anlamlarına da gelmektedir.¹³ Hukuk terminolojisinde had ve kısas cezaları haricinde kalan, miktarı ve keyfiyeti Kuran ve sünnet tarafından tespit edilemeyen suç ve

⁷ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay., no. 108, İstanbul 2010, s. 191.

⁸ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, s. 50.

⁹ Sibel Kavaklı, *929/A Numaralı Nefy Defterinin (1826-1833) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, (Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat 2005, s. 1. 1826-1833 yılları arası kayıtları içeren defter inceleme dönemimizi kapsamakta olup, bu münasebetle ana kaynağımız olan Karahisar-ı Sahib Şer'iyye Sicillerindeki kayıtlarla mukayese imkanı sağlamakla birlikte bazı eksikliklerin giderilmesinde de önemli katkılar sağlamıştır.

¹⁰ Mustafa Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükmümler*, Mimoza Yay., Konya 2010, s. 29.

¹¹ Alan, agm, s. 247.

¹² M. Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, Beta Basım Yayın, İstanbul 2012, s. 158.

¹³ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukî İslamiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, C. 3, Bilmen Yay., İstanbul (tarihsiz), s. 24.

JHS
51

History
Studies

Volume 8

Issue 1

A Tribute to

Prof. Dr.

Şerbo

Rastoder

March

2016

cezalara delalet etmektedir.¹⁴ İdam, sopa, hapis, sürgün, öğüt-kınama, para cezası, kürek cezası, prangabendlik, kalebendlik gibi pek çok çeşitleri olan ta'zîr cezasının tespiti İslam'ın koyduğu ölçülere mugayir olmamak üzere ulû'l-emre, yani devlet başkanına aittir. Bu ceza türleri içerisinde bazılarına göre daha hafif bir ceza olarak nitelendirilebilecek sürgün cezası, özellikle ırza karşı işlenen suçlarda uygulanan bir ceza olup, Tanzimat'tan sonraki ceza kanunlarında çokça uygulandığı görülmektedir.¹⁵

Osmanlı hukukunda bir ceza şekli olarak sürgün, en geniş şekliyle ilk defa 1858 tarihli Ceza Kanunnamesinde tarif edilmiştir. Buna göre sürgün müebbed ve muvakkat olmak üzere iki şekilde mütalaa edilerek birincisi, bir şahsın devlet tarafından belirlenen bir mahalle müebbeden yani süresiz olarak gönderilip ikamet ettirilmesi, ikincisi ise suçlunun bulunduğu yerden bir başka mahalle gönderilip üç aydan üç seneye kadar uzaklaştırılması şeklinde tarif edilmiştir.¹⁶

Sürgün hadisesi, suçlunun tamamen değil, kısmen bazı haklarının kısıtlanmasından ibarettir. Sürgün edilen kişi, hür bir kimsenin yapabileceği birçok hareketi yapabilme özgürlüğüne sahiptir. Ancak sürgün cezası, hapis cezası ile birlikte uygulandığında kalebendlik cezası olarak mahiyet değiştirmektedir. Sürgün cezasından daha ağır bir ceza olan ve suçluların bir kalede hapsedilmeleri anlamına gelen kalebendlik cezası, Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde kriminal suçlar için yaygın olarak müracaat edilen bir ceza şekli değildir. Ancak 18. yüzyıldan itibaren sıkça başvurulmuş bir ceza şekli olmaya başlamıştır.¹⁷

Sürgün mahalli genellikle suçun niteliğine, suçlunun devlet hizmetindeki makam ve mevkiine veya statüsüne göre değişebilmekteydi. Suça konu fiil ve davranışın nezaketini gözetmek, suçluların kaçabilme riskini azaltmak ve onları kolay zapt u rapt altında tutabilmek için ekseriyetle Bozcaada, Midilli, Sakız, Girit, Rodos ve Kıbrıs gibi Akdeniz adaları ile Trabzon, Sinop gibi bazı sahil kaleleri sürgün mahalli olarak tercih edilmekteydi. Zaman zaman merkeze hayli uzak olan Kuzey Afrika ve Arap coğrafyasından muhtelif yerleşim birimleri de sürgün yeri olarak belirlenebilmekteydi. Buna mukabil suçu nispeten hafif görülen eski sadrazam ve ilmiye sınıfı yöneticilerinin Malkara, Dimetoka gibi İstanbul'a civar yerler ile Bursa, İzmir, Kütahya gibi merkeze yakın ve gelişmiş Anadolu şehirlerine sürüldükleri görülmekteydi. Duruma göre sürgün yerlerinde değişiklik de yapılabilmekteydi.¹⁸

Bir ceza metodu olarak Osmanlı'da sürgün hadisesi, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Tanzimat'ın getirdiği aydınlanma süreci ile Osmanlı'da ilk defa siyasi bir muhalefet ortaya çıkması dolayısıyla, daha ziyade siyasi bir mahiyet kazanmaya başlamış,¹⁹ bilhassa İstanbul'dan yönetime muhalif olan görevlilerin sürgüne gönderilmeleri şekliyle uygulama alanı bulmuştur.²⁰ Osmanlı Devleti'nin ayakta kaldığı zaman diliminde sürgün hadisesinin en çok görüldüğü dönem de yine bu yüzyılın ikinci yarısı olmuştur.²¹

A. Karahisar-ı Sahib'e Sürülenlerin Sürgün Edilme Sebepleri

Sürgün cezalarında temel gaye suçlunun bir daha suç işlemesini engellemek, toplumun huzur ve düzenini sağlamak ve adaleti tesis etmektir. Suçlunun sürgün mahallinde yaşadığı

¹⁴ Halil Cin-Ahmet Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, C. I., Timaş Yayınları, İstanbul 1990, s. 331.

¹⁵ *Age*, s. 334-336.

¹⁶ Karataş, *age*, s.16.

¹⁷ Neşe Erim, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Kalebendlik Cezası ve Suçların Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme", *Osmanlı Araştırmaları IV*, İstanbul 1984, s. 81.

¹⁸ Köksal, *agm*, s. 288.

¹⁹ Özkan, *agm*, s. 189.

²⁰ Alan, *agm*, s. 246.

²¹ Acehan, *agm*, s. 20.

JHS
52

**History
Studies**

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Šerbo
Rastoder
March
2016

zorluklar, ailesinin maddi ve manevi sıkıntılara maruz kalması gibi sıkıntılar, "ıslâh-ı nefis" olmasını sağlıyordu. Böylece sürgün cezası, caydırıcı bir özellik taşımaktaydı.

Sürgün cezası ile sadece suçlunun değil toplumda benzeri suçları işleyebilecek insanların da verilen cezadan ders alarak caydırılmaları amaçlanmakta idi. Zira sürgün fermanlarında zaman zaman "... bu makûle sâ'î fesâd olanların icrâ-yı te'dîbleri ile emsâlinin terhîb ve terğîbi lâzımeden olmakdan nâşî...",²² "... bu makûle muzır-ı 'ibâd ve sâ'î bi'l-fesâd olanların icrâ-yı te'dîbleriyle emsâlinin terhîb ve terğîbi lazıme-i mülkdârî olmakdan nâşî...",²³ "... kendüyü te'dîb ve akrânını terhîb için..."²⁴ gibi ifadeler yer almaktadır.

Belgelerde, sürgüne göndermede temel gayenin "li-ecli't-te'dîb" yani edeplendirmek olduğu ifade edilmekle birlikte, Karahisar-ı Sahib'e sürgün edilen kişilerin ekseriyetinin sürgün edilme sebebi ya da sebepleri tam olarak belirtilmeyip çok genel olarak ifade edilmiştir. En çok kullanılan ifadelerden birisi "hilâf-ı rıza harekâta ictisâr / ibtidâr etmek"²⁵ tir. Diğerleri ise şunlardır: "Me'mûriyyet ve vazifesinden hâriç işlere ictisâr etmek,"²⁶ "umûrundan hâriç maslahata müdâhale etmek,"²⁷ "ihtilâl-i belde, inhilâl-i şîrâze-i nizâm-ı memleketi mücib harekâta ictisâr eylemek,"²⁸ "bazı cünhâsına mebnî,"²⁹ "dâimâ uygunsuz etvâr ve sû-i hareketi sebebiyle,"³⁰ "fesâdda eli ve medhali olmak."³¹

Belgelerin bir kısmında ise, direk ya da dolaylı olarak sürgün edilme sebepleri belirtilmektedir. Bu belgelerden tespit edebildiğimiz kadarıyla Karahisar-ı Sahib'e sürülen bazı kişilerin sürgün edilme sebeplerini şu şekilde tasnif ve izah edebiliriz:

1. Halka Eziyet Etmek, Asayiş ve Güvenliği Bozmak

Osmanlı Devleti'nde toplumun huzur ve güvenliğini sağlamak, her türlü kanun dışı uygulamaları engellemek, Allah'ın emaneti telakki edilen halkın "zulm ü ta'addiden himâyet ve sıyânetini" temin etmek devletin en temel sorumluluklarından idi. Bu sebepten halka eziyet eden, asayiş ve güvenliği tehdit eden kişi ya da kişiler statü, kimlik ve etnik durumlarına bakılmaksızın çeşitli cezalara çarptırılmakta idi. İncelediğimiz dönem itibarıyla bu türden suç işleyen kimselerin genellikle sürgün cezası ile cezalandırıldıklarını görmekteyiz. Bu türden suçların bazen münferiden bazen de birkaç kişilik gruplar tarafından işlendiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda işledikleri suçlardan dolayı Karahisar-ı Sahib'e sürülen kimseler şunlardır:

Amasya sancağında Gedegara (Vezirköprü) kazası sakinlerinden Eğlenceoğlu Ahmed, Bayburduoğlu Ali, Çalık Mahmud isimli şahıslar, başlarına topladıkları adamları ile beraber evleri basıp sarhoş bir vaziyette insanlara olmadık eziyetler etmeleri dolayısıyla Karahisar-ı Sahib'e sürgün edilmişlerdir.³² Bunlardan Eğlenceoğlu Ahmed, bir müddet sonra Karahisar-ı Sahib'den firar edip kazasına dönerek yine halkın huzurunu bozmaya devam ettiğinden tekrar Karahisar-ı Sahib'e sürülmüştür.³³ Ancak yaklaşık 16 ay kadar sonra hasta, fakir ve muzdarib

²² Afyonkarahisar Şer'iyye Sicili, defter no: 563/belge no: 30 (AŞS. 563/30).

²³ AŞS. 563/50.

²⁴ AŞS. 563/45.

²⁵ AŞS. 561/156; 562/33; 562/69; 562/125; 562/143; 562/150; 562/173; 562/174; 562/176; 562/184; 562/195; 563/62; 563/167; 563/179; 563/212; 563/238; 563/368; 563/389; 563/410; 564/25; 564/68; 564/91; 564/92; 564/99; 565/34.

²⁶ AŞS. 562/16; 562/103; 563/32; 563/209; 563/394.

²⁷ AŞS. 561/103.

²⁸ AŞS. 562/21; 562/68; 562/155; 562/185; 563/394; 563/279; 564/55.

²⁹ AŞS. 563/38.

³⁰ AŞS. 563/310; 563/233.

³¹ AŞS. 563/428.

³² AŞS. 563/50 (Evâhir-i Rebiulevvel 1239/25 Kasım-4 Aralık 1823).

³³ AŞS. 563/104 (Evâsıt-ı Rebiulâhir 1240/3-12 Aralık 1824).

JHS

53

History
Studies

Volume 8

Issue 1

A Tribute to

Prof. Dr.

Şerbo

Rastoder

March

2016

bir vaziyete düşerek merhamete muhtaç bir halde olması ve bu sebeple pişmanlığı da dikkate alınarak, bir daha vilayet işlerine karışmamak şartıyla affedilmiştir.³⁴

Aslen İlyas (الياس) ahalisinden olup bir müddettir Ankara'da ikamet etmekte olan Ömer isimli şahıs, halkı rahatsız edici davranışlarda bulunması dolayısıyla Karahisar-ı Sahib'e sürgün olarak gönderilmiştir. Bir müddet sonra hasta mizaç olarak perişaniyeti ve çoluk çocuğunun memleketinde kimsesiz ve sefalet içerisinde kalması dolayısıyla affedilmiştir.³⁵

Hamid sancağına bağlı Karaağaç kazası sakinlerinden, Hazindaroğlu ve Eşmeliolu olarak tanınan şahıslar, "ba'zı kesâna istinâden" ahâli ve fukaraya olmadık eziyetlerde buldukları için Karahisar-ı Sahib'e sürgün edilmişlerdir. Çok geçmeden, yaklaşık dört ay sonra da "ahlak olundukları" hasebiyle serbest bırakılmışlardır.³⁶

Seferihisar Günyüzü kazası sakinlerinden Koçeroğlu Mustafa, Dizdaroğlu Halil ve Haşimoğlu Ahmed isimli şahıslar kendi hallerinde olmayıp, başlarına topladıkları eşkıya ile şekâvete cesaret etmek ve bu yüzden memleketin ihtilaline ve önemli devlet işlerinin aksamasına sebep olmak suçundan Karahisar-ı Sahib'e sürülmüşlerdir.³⁷

Mihalıççık kazası sakinlerinden Topaloğlu Muhammed isimli şahıs, arkadaşları ile beraber başına buyruk hareketi dolayısıyla daha önce sürgün edilmesine rağmen, uslanmayıp eskisi gibi, "bâğiyâne harekete ibtidârî" ve "ba'zı erâzil gürûhunu tahrîk iderek ... karye be karye geşt ü güzâr ve mehâmm-ı saltanat-ı seniyyenin ta'ûlini mücib harekete ictisâr itmekde olduğu"ndan Karahisar-ı Sahib'e sürülmüştür.³⁸

Bazı kişi ya da kişiler de ayanlık ve mütesellimlik mücadelesi içerisinde bir tarafta yer alıp, taraftarı olduğu ayan veya mütesellimin gücüne dayanarak halkı tahrikle asayişin bozulmasına sebep olmaktadır. Mesela, Akşehir kazasından Hasan Hüseyin Efendi ve Kılıçlıoğlu Hacı Hasan isimli şahıslar, sâbık Akşehir mütesellimi Raşidzâde Osman'ın taraftarlarından olup, Akşehir'e bağlı bazı köy halkını tahrikle fitne ve fesada sebep olarak memleketin düzeninin bozulmasına yol açacak hareketlere cür'et etmek suçundan dolayı Karahisar-ı Sahib'e sürülmüşlerdir.³⁹ Bunlardan birincisi fakir, hasta ve çoluk çocuğunun perişanlığı dikkate alınarak 6 ay sonra,⁴⁰ ikincisi de 6,5 ay sonra affedilmiştir.⁴¹

2. Diline Sahip Olmama, Yalan ve Mesnetsiz Söz Söyleme

Karahisar-ı Sahib'e sürgün edilen şahısların sürgün edilme gerekçelerinden birisi de diline sahip olmayıp yalan ve mesnetsiz sözler sarf ederek, arabozculuk ve koğuculuk yaparak fesada sebep olmak idi. Bu türden suçların genellikle devlet adamları tarafından işlendiği görülmektedir. Bunlar çoğunlukla, devlet adamlarının -aralarındaki makam çekişmeleri dolayısıyla- birbirlerinin aleyhinde sözler sarf ederek, çeşitli tezvirat ile devletin ve halkın nezdinde itibarlarını azaltma gayretlerinin bir sonucu idi. Bu türden suç işledikleri için Karahisar-ı Sahib'e sürülen devlet adamları şunlardı: Daha önceden azledilerek Bursa'da zorunlu ikamete tabi tutulan ancak diline sahip olmadığından sürgün mahalli Karahisar-ı Sahib'e tahvil edilen sâbık Şeyhülislam Hacı Halil Efendi,⁴² daha önce Karahisar-ı Sahib'e

³⁴ AŞS. 563/207 (Evâhir-i Şaban 1241/31 Mart-8 Nisan 1826).

³⁵ AŞS. 563/100 (Evâhir-i Rebiulâhîr 1240).

³⁶ AŞS. 564/59 (Evâsıt-ı Safer 1254/6-15 Mayıs 1838).

³⁷ AŞS. 562/55 (Evâhir-i Zilhicce 1236/19-27 Eylül 1821).

³⁸ AŞS. 563/392 (Evâsıt-ı Şevval 1244/16-25 Nisan 1829).

³⁹ AŞS. 563/380 (Evâhir-i Cemaziyelâhîr 1244/29 Aralık 1828-6 Ocak 1829).

⁴⁰ AŞS. 563/393 (Evâhir-i Zilhicce 1244/24 Haziran-2 Temmuz 1829).

⁴¹ AŞS. 563/398 (11 Safer 1245/12 Ağustos 1829).

⁴² AŞS. 562/11 (Evâsıt-ı Şaban 1236/14-23 Mayıs 1821).

JHS
54

**History
Studies**

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Šerbo
Rastoder
March
2016

sürüldüğü halde kendi halinde olmayıp "kelâm-ı erâcife tefevvüh itmekde" olduğundan dolayı sürgün mahalli Konya'ya tahvil edilen Edirne müderrislerinden Seyyid Mehmed Tahir Efendi,⁴³ "kendi halinde olmayub ba'zı uygunsuz kelimât tefevvüh itmek"ten dolayı sürgün edilen sâbık Eflak voyvodası divan katibi olan, kuzattan Mustafa Efendi,⁴⁴ "lisânını hıfz itmeyüb, küberâ ve erbâb-ı umuru etbâi makûlesi yanında zem u ta'n itmekle ve ba'zı erâcîf tefvîzine cesâret eylediğine binâen" sürgün edilen Humbarahane Nazırı Atullah Efendi.⁴⁵

Bununla beraber bazı devlet adamlarının kendi görev ve sorumlulukları haricinde başka görevlilerin işlerine müdahil olacak mahiyette söz sarf etmeleri de sürgün edilme sebeplerinden birisi olmuştur. Mesela, Defter Emini Arif Efendi "hiç bir işe yarar makûleden olmadığından başka ağzına gelen kelâmı söylemeği kendüsüne âdet idinmiş olması ve vazîfesinden hâriç söz söylemeğe cesâret itmek"ten dolayı Karahisar-ı Sahib'e sürgün edilmiştir.⁴⁶ XVIII. ve XIX. yüzyıllarda bu tür suçların çoğaldığı, bu dönem vesikalarındaki misallerin çokluğundan anlaşılmaktadır.⁴⁷ Bu sebepten olsa gerektir ki bu tür suçlara müsamaha gösterilmemesi hususunda padişah tarafından zaman zaman emirler sadır olmuştur.⁴⁸

3. Zahire Mübayaası, Asker Tedariki vs. Hususların Gecikmesine Sebep Olmak

Osmanlı Devleti için hem askerin hem de büyük bir nüfusa sahip olan İstanbul'un iaşesinin temini büyük önem taşımaktaydı. Bu sebepten padişah tarafından sık sık mübayaa emirleri sadır olunarak, istihsali mümkün ve bol olan yerlerden mübayaa usulüyle zahire alımı yapılmaktaydı. Ancak devletin bütün hassasiyetine rağmen bazen mahallî yöneticilerin ihmalkâr davranışları ve bazen de halktan kişilerin direk ya da dolaylı müdahaleleri bu uygulamada aksamalara sebep olmaktadır. Bu şekilde "müretteb olunan mübâya'anın ta'tilini mûcib hâlâta ictisâr idenler" bir yere sürgün edilerek cezalandırılmaktaydılar. Karahisar-ı Sahib'e sürgün edilenler içerisinde bu türden suçlar işleyen kişiler de bulunmaktaydı: Amasya sakinlerinden Hasan Bölükbaşı, "Şark cânibine müretteb olan mübâya'anın ta'tilini mûcib hâlâta ictisâr itmekde olduğu"nun Sivas valisi Seyyid İsmail Hakkı Paşa tarafından bildirilmesi üzerine,⁴⁹ Çorum kazası sakinlerinden Ekrâd Aşiretinden Halid ve Memiş isimli şahıslar, 1236 senesine mahsûben talep edilen hınta mübayaasıyla mâl-ı mîrîlerinin ibtâlini mûcib hareketlere girişmek suçundan dolayı,⁵⁰ Hacı İsa oğlu Hacı Hasan isimli şahıs, Samsun iskelesine nakledilmesi icap eden zahire mübayaasının gecikmesine sebep olmak suçundan dolayı,⁵¹ Kula ve Çal kazaları naib ve voyvodaları, kazalarından İstanbul'a göndermeleri gereken zahireyi göndermede tereddüd ederek İstanbul halkının sıkıntı çekmesine sebep olmak suçundan dolayı,⁵² Kayseri ve Bozok sancakları mutasarrıfının ihbarı üzerine Boynuincelü aşiretinden Karacakürt Tataroğlu Ahmed ve Pehlüvanlı aşiretinden Kuzugüdenlioğlu ve Hasan isimli şahıslar, "aşâ'ir-i merkûme halkını iğfal ile mübâya'a maslahunda ve ma'âdin-i hümayûn kurşun nakli hizmetinde ızhâr-ı huşûnet iderek umûr-ı mühimme-i saltanat-ı seniyyeyi ta'tîl

JHS
55

History
Studies

Volume 8
Issue 1

A Tribute to
Prof. Dr.
Şerbo
Rastoder
March
2016

⁴³ AŞS. 562/13 (Evâsıt-ı Ramazan 1236/12-21 Haziran 1821); BOA, HAT. 501/24555 (25 Receb 1237/17 Nisan 1822).

⁴⁴ AŞS. 562/81 (Evâil-i Rebiulâhir 1237/26 Aralık 1821-4 Ocak 1822).

⁴⁵ AŞS. 561/18 (Evâsıt-ı Şevval 1233/14-23 Ağustos 1818).

⁴⁶ BOA, HAT. 474/23209 (29 Zilhicce 1242/24 Temmuz 1827).

⁴⁷ Uluçay, agm, s. 519.

⁴⁸ AŞS. 563/105.

⁴⁹ AŞS. 562/185 (Evâil-i Cemaziyelâhir 1238/13-22 Şubat 1823).

⁵⁰ AŞS. 562/80 (Evâil-i Rebiulevvel 1237/26 Kasım-5 Aralık 1821); 562/146 (25 Safer 1238/11 Kasım 1822).

⁵¹ AŞS. 563/50 (Evâhir-i Rebiulevvel 1239/25 Kasım-4 Aralık 1823).

⁵² AŞS. 563/377 (Evâsıt-ı Cemaziyevvel 1244/19-28 Kasım 1828).

misillü vaz'-ı harekete cür'et itmek" suçundan dolayı⁵³ Karahisar-ı Sahib'e sürgün edilmişlerdir.

Savaş zamanlarında zahire ile birlikte ordunun asker, kalyoncu, deve, araba, güherçile gibi ihtiyaçlarının temin edilmesi büyük bir önem arz etmekte ve bu vesile ile devlet, bu tür ihtiyaçların sağlanmasında azami derecede hassasiyet göstermekteydi. Bu hassasiyetin bir tezahürü olarak da bahis konusu ihtiyaçların temininde memur olan görevlilerin başarısızlık ve ihmalkârlıkları karşılıksız bırakılmayıp çeşitli cezaları mücbib olmaktadır. Nitekim ma'zûl Aksaray mütesellimi Ateşoğlu Abdurrahman, mütesellimliği tekrar elde etmek amacıyla eski ayanlardan Ali Baba isimli şahısla birlikte halkı tahrik etmek, Şark Ordusuna gönderilmesi gereken askerlerin geciktirilmesine sebep olmak ve başına topladığı erâzil tâ'ifesiyle hilâf-ı rıza davranışlarından dolayı Karahisar-ı Sahib'e sürülmüştür.⁵⁴

4. Dine Aykırı Davranışlar Sergilemek

İncelediğimiz dönemde bir sürgün sebebi olarak dine aykırı davranışlar sergileme suçu, Bektaşî tarikatına mensup kişilere müstenid bir suç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilindiği üzere 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın ilgası ile birlikte ocağın dayandığı Bektaşî tekkeleri kapatılmaya, mensuplarının cezalandırılmalarına başlanmıştır. Bu hususta sadır olan fermanlarla yetkililere gerekli talimatlar verilmiştir. Bu fermanlardan birisinde özet olarak, Hacı Bekdâş Velî hazretlerinin yolundan saparak Râfızîlik ve dinsizliğe yönelen ve sürekli olarak fesada sebep olan Bekdâşîlerin yakalanarak katl ve idam edilmeleri, ehven-i şer ve derviş olanların da itikadlarını düzeltmek üzere "makarr-ı ulemâ ve sulehâ olan yerlere nefy ü iclâ" edilmeleri, İstanbul ve taşradaki Bekdâşî tekkelerinin kaldırılarak cami, mescid, mektep veya medrese haline dönüştürülmesi, sonradan ihdas edilmemiş olup da içerisinde gerçekten mübarek bir zat medfun olanların da türbe haline getirilmeleri, Bekdâşî tekkelerine vakıf ve temlik olarak tahsis edilen köy, mezraa ve arazilere devlet tarafından el konulması emredilmektedir.⁵⁵

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşıldığı üzere Bekdâşîlik tarikatına mensup olup fesada sebep olanlar idam cezasına çarptırılırken, fesada karışmayanlar ise itikatlarını düzeltmek üzere ulemâ ve sulehâ olan yerlere sürülmektedirler. Bu ikinci tür cezaya maruz kalanlar içerisinde Karahisar-ı Sahib'e gönderilenler de mevcuttur. Bunlardan birisi, Üsküdar'daki Bulgurlu köyünden Bağcı es-Seyyid Mustafa isimli şahıstır. Bu şahsın, "zamâne Bekdâşîliği yoluna saparak" şer'î kanunlara muhalif olarak küfre sebep olacak derecede haramları helal addetme mesabesinde bulunduğundan, ayrıca oruç ve namazı terk edici ve sarhoş bir durumda olduğundan, itikadını düzeltene kadar af olunmaması şartıyla Karahisar-ı Sahib'e sürülmesi ferman olunmuştur.⁵⁶

Aynı şekilde Karahisar-ı Sahib'e sürülen diğer kişiler ise, İlbasanlı Etmekçi Derviş Abdullah ve Prevezeli Derviş Ahmed isimli şahıslardır. Bunlar, padişahın sâbık mîrahur-ı evveli olan Mîr Ali'nin Rumeli'ndeki Bekdâşî tekkeleri ve bu tekkelerdeki şeyh ve dervişlerin durumlarını araştırması esnasında Edirne tarafında Dimetoka civarındaki Kızıl Deli Sultan tekkesi ve Mürsel Baba zaviyesinde bulunan, kendilerine birtakım dini sorular sorulduğunda cevap veremedikleri gibi dinden uzaklaşıp sapıklık içinde oldukları tespit edilen Bekdâşî dervişlerindedir. Bunlar da "bir takım sâde-dil olan ümmet-i Muhammed'in (bunların) dalâletlerinden kurtarılmaları ve kendilerinin dahi tashîh-i i'tikâd ile salâh-ı hâl kesb itmelerine

⁵³ AŞS. 562/119 (Tarihsiz).

⁵⁴ AŞS. 562/120 (Evâil-i Ramazan 1237/22-31 Mayıs 1822).

⁵⁵ AŞS. 563/273 (Evâhir-i Şevval 1242/18-27 Mayıs 1827).

⁵⁶ AŞS. 563/251 (Evâil-i Rebiulâhir 1242/2-11 Kasım 1826).

JHS
56

History
Studies

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Şerbo
Rastoder
March
2016

medâr olmak için" ulema ve suleha olan bir yere; Karahisar-ı Sahib'e sürgün olarak gönderilmişlerdir.⁵⁷

5. Görevinde Başarılı Olamamak, Görevini / Mesleğini Kötüye Kullanmak

Osmanlı Devleti'nde herhangi bir devlet hizmetinde görevli olan kişiler, görevlerini gereği gibi yerine getirmedikleri veya görevlerini kötüye kullandıkları zaman çeşitli cezalara çarptırılmaktaydılar. Bu cezalardan birisi de sürgüne göndermekti. Bu bağlamda hem ulema hem de ümeraya mensup bazı görevliler Karahisar-ı Sahib'e sürgün olarak gönderilmişlerdir. Bunların isimleri ve sürgün edilme gerekçeleri şu şekilde idi:

Sâbık Balkanlar Muhafızı Abdurrahim Paşa, görevindeki başarısızlıkları dolayısıyla vezirlik vazifesi elinden alınarak,⁵⁸ sâbık Silivri naibi Osman Efendi, kanuna aykırı hüccet vermek suçundan,⁵⁹ sâbık Göynük naibi Hasan Sabri Efendi, hile ile bazı kimseleri tahrîm ve bu sebeple rencide etmek suçundan,⁶⁰ Uşak müftüsü Seyyid Osman Efendi, verdiği fetvalar karşılığında halktan fazla akçe almak vb. suçlardan,⁶¹ Ermenek naibi Hasan Efendi şer'î hükümleri yerine getirmekle meşgul olmayıp, kanuna aykırı ve haksız yere halkı suçlama gibi fesada sebep olacak davranışlarda bulunmak suçundan,⁶² Bolu sancağının Hisarönü kazası naibi Süleyman Efendi, birbirine muhâlif ilâm vermeye cüret ederek "ihtilâl-i beldeyi mücib harekâta cesaret etmesi" sebebiyle,⁶³ Erzurum'da Asakir-i Mansûre 31. Tabur Sağkol Ağası İsmail Ağa ve Hüseyin Ağa ile Mehmed, Osman, diğer Mehmed ve Hacı Bekir isimli yüzbaşılar, maiyyetlerinde bulunan askere şiddet ve öfke göstererek zabıtlığe yakışmayan davranışlarda bulunmak suçundan Karahisar-ı Sahib'e sürgün edilmişlerdir.⁶⁴

Karahisar-ı Sahib'e sürgün edilen görevlilerden birisi de Kangırı sancağı Karıpaazarı kazası muhtarı İmamoğlu Molla Ali'yi sürgün mahalli olan Karahisar-ı Sahib'e ulaştırmakla görevli olan Tosyalı Hasan Çavuş'tur. Bu zat, "hidmet-i mübâşiriyye" adıyla yol esnasında Molla Ali'nin para ve eşyasını aldığı gibi ayrıca cebren mührünü de alarak 1100 kuruş ederinde iki adet temessük yazmak ve mühürlemekle suçlanarak Karahisar-ı Sahib'e sürülmüştür.⁶⁵ Mezkur çavuşun bir suçluyu sürgüne götürürken, kendisinin sürgüne maruz kalması dikkat çekicidir.

Bazı esnafın da imalatını yaptığı şeyleri fahiş parayla ve usulsüz olarak satması dolayısıyla Karahisar-ı Sahib'e sürüldüklerini görmekteyiz. Bunlardan birisi, halkın zaruri ihtiyaçlarından olan zeytin yağının fiyatını aşağı düşürmemek düşüncesiyle yağcı esnafını tahrik etmekle suçlanan zeytinyağcı Salih isimli şahıstır.⁶⁶ Bir diğeri ise, Asakir-i Mansure adına Balıkesir'de imal edilen aba için gerekli olan ve Balıkesir sancağı dahilindeki kazalarda hasıl olan yapağıyı toplayıp usulsüz bir şekilde satan, Kirmastı kazası sakinlerinden, Abacı esnafından Çelebioğlu Mehmed'dir.⁶⁷

6. Rüşvet Almak

Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinden itibaren varlığı bilinen rüşvet, ortaya çıkan ekonomik krizler, savaşlar vb. hadiselerin toplumda yarattığı olumsuzluklara paralel olarak

⁵⁷ AŞS. 563/257 (Evâhir-i Cemaziyelâhir 1242/20-28 Ocak 1827).

⁵⁸ AŞS. 563/407 (Evâil-i Rebiulâhir 1245/30 Eylül-9 Ekim 1829).

⁵⁹ AŞS. 563/45 (Evâhir-i Rebiulevvel 1239/25 Kasım-4 Aralık 1823).

⁶⁰ AŞS. 563/83 (Evâil-i Muharrem 1240/26 Ağustos-4 Eylül 1824).

⁶¹ AŞS. 563/120 (Evâsıt-ı Şaban 1240/31 Mart-9 Nisan 1825).

⁶² AŞS. 563/349 (Evâhir-i Muharrem 1244/3-12 Ağustos 1828).

⁶³ AŞS. 564/74 (Rebiulâhir 1254/Haziran-Temmuz 1838).

⁶⁴ AŞS. 563/245 (Evâil-i Zilhicce 1243/14-23 Haziran 1828).

⁶⁵ AŞS. 563/58 (Evâil-i Şaban 1239/1-10 Nisan 1824).

⁶⁶ AŞS. 563/96 (Evâhir-i Rebiulevvel 1240/13-22 Kasım 1824).

⁶⁷ AŞS. 563/436 (Evâil-i Zilkade 1245/24 Nisan-3 Mayıs 1830).

JHS

57

History
Studies

Volume 8

Issue 1

A Tribute to

Prof. Dr.

Şerbo

Rastoder

March

2016

dönem dönem artış göstermiştir. Bunun önüne geçebilmek için de görevden almaktan katle kadar uzanan bir takım cezalar öngörülmüştür.⁶⁸ Rüşvet suçuna karışan kişilere uygulanan cezalardan birisi de sürgün olup, bu meyanda Karahisar-ı Sahib'e sürgün olarak gönderilenler mevcuttur. Bunlardan birisi Tırhala müftüsü Seyyid Mehmed Naim Efendi'dir. Mehmed Naim Efendi rüşvet yemek suçuna ilaveten vazifesinden hariç işlere müdahil olmak ve verdiği fetvalardan "harc-ı fetva" adıyla fazladan para talep etmek suçlarından dolayı Karahisar-ı Sahib'e sürgün edilmiştir.⁶⁹

Bir diğeri ise, Dersaadet'te ikamet eden yazıcı esnafından Amasyalı Mehmed Şakir'dir. Mehmed Şakir'in Karahisar-ı Sahib'e sürgün edilme sebebi de, Avrupa tüccarından Keleşoğlu Abraham isimli tacir ile Murat oğlu Asvador isimli zimmiden akça alarak Başvekâlet tarafından yazılmış olan bir kıta tavsiye mektubunu "bütün bütün fekk ile yerine âher maslahat tahrîr itmek misillü kâr-ı mekrûha ictisâr itmiş olması"dır.⁷⁰

7. Tedavülü Yasak Olan Para Kullanmak

Osmanlı'da bilhassa XVII. ve XVIII. yüzyıllarda devletin para düzenini bozan, böylece genel ekonomik hayatı ve toplumun hayat şartlarını alt üst eden çeşitli unsurlar eksik olmamaktaydı.⁷¹ İncelediğimiz dönemde de bu unsurların mevcudiyeti söz konusudur. Kalpazanlık faaliyetleri,⁷² resmi paraların üzerinde oynayarak veznini ve değerini düşürenler,⁷³ tedavülü yasaklanmış olan paraları saklayarak fahiş fiyatla gizlice aralarında tedavül edenler⁷⁴ ve bunlara karşı devletin aldığı tedbirler belgelerde zaman zaman konu edilmektedir. Bu hususta devlet, bazen paralar üzerinde tashih yaparak, bazen de değeri düşmüş olan paraları tedavülden kaldırmak suretiyle bir takım tedbirlere müracaat etmekteydi.⁷⁴ Tedavülden kaldırılan paraları kullanmaya devam edenler ise sürgün cezasına çarptırılmaktaydılar. İnceleme dönemimizde bu suçtan dolayı Karahisar-ı Sahib'e sürülen bir kaç kişi mevcuttur. Bunlar, tedavülü yasak olan "Dokuzluk Mısır altını"nı alıp vermeye cüret etmekten başka aynı zamanda önemli devlet işlerinin aksamasına ve beldenin düzeninin bozulmasına sebep olan hareketlerde bulunmaktan dolayı sürgün edilen Alaiye sakinlerinden Selim Köle isimli şahıs⁷⁵ ile yine tedavülü yasaklanmış olan nakit türlerini alıp vermek suçundan Karahisar-ı Sahib'e sürgün edilmiş olan İznikmid ileri gelenlerinden Etmekçi başı İsmail ve ortağı Hüseyin isimli şahıslardır.⁷⁶

8. Elçiye İyi Davranmamak

Sürgün sebebi olan diğer suçlara göre spesifik bir durum arz etmekle beraber bir yerel yöneticinin yabancı bir temsilciye misafirperver davranmaması da sürgün cezasına sebep teşkil etmiştir. Bahis konusu ceza, Osmanlı Devleti'ne gelen Hokand elçisinin, Bozok sancağı dahilindeki Sungurlu kazasına uğradığında kaza voyvodası Emin Bey tarafından orada konaklamasına mani olunması ve bununla da kalmayarak hakaretâmiz davranışlarda bulunulması sonucu tahakkuk etmiştir. Emin Bey, "hakâreti müstelzim harekât-ı nâ-marziyyeye cür'et eylemesi" ve "bu misillü saltanat-ı seniyye müsâfirleri haklarında

⁶⁸ Daşcıoğlu, *age*, s. 100.

⁶⁹ AŞS. 563/219 (Evâhir-i Şevval 1241/29 Mayıs-6 Haziran 1826).

⁷⁰ AŞS. 564/94 (Âhir-i Ramazan 1254/17 Aralık 1838).

⁷¹ Bekir Sıtkı Baykal, "Osmanlı İmparatorluğu'nda XVII. ve XVIII. Yüzyıllar Boyunca Para Düzeni İle İlgili Belgeler", *Belgeler*, C. XIII, S. 17, Ankara 1988, s.87.

⁷² AŞS. 563/49.

⁷³ AŞS. 563/117; 563/285.

⁷⁴ AŞS. 563/13; 563/61; 563/382.

⁷⁵ AŞS. 563/406 (Evâhir-i Rebiulevvel 1245/20-29 Eylül 1829); BOA, Cevdet Zabtiye (C.ZB) 28/1382 (18 Rebiulevvel 1245/17 Eylül 1829).

⁷⁶ AŞS. 563/427 (Evâhir-i Şaban 1245/15-23 Şubat 1830). Ayrıca bkz., Kavaklı *agt*, s. 304, 376.

JHS
58

**History
Studies**

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Şerbo
Rastoder
March
2016

me'mûrîn-i Devlet-i 'Aliyye taraflarından merâsim-i mühimmât-karârî merhamete ri'âyet vâcibe-i zimmet-i me'mûrîn ve sadâkat iken bu vechle 'aksi hareketi icrâ-yı te'dîb ve gûşmâlini da'vet eylemiş olmakdan nâşi" Karahisar-ı Sahib'e sürgün edilmiştir.⁷⁷

B. Sürgün Fermanının Tanzimi ve Sürgün Cezasının Uygulanması

Sürgün cezasının kararlaştırılması ve uygulanması ile ilgili prosedür şu üç aşamada mütalaa edilebilir: 1. Sürgün edilecek kişinin ihbar ya da tespiti, 2. Sürgünle ilgili fermanın tanzim edilerek yetkili ve ilgililere duyurulması, 3. Sürgün edilen kişinin fiilen sürgün mahalline teslim edilmesi.

Sürgün cezasının gerçekleşmesi için bir dizi hukukî ve idarî işlemlerin yerine getirilmesi gerekmektedir. Suçlu aleyhinde ilgili kaza mahkemesine veya mülki-idari mercilere iletilen şikâyet buralarda araştırılıp soruşturulurdu. Şikâyet doğrudan merkeze yapılmışsa yine suçun işlendiği veya suçlunun bulunduğu yerin ilgili mercileri haberdar edilip uyarılarak olayın soruşturulması istenirdi.⁷⁸

İşlediği bir suç dolayısı ile sürgün edilmesi icap eden şahıs, mensup olduğu makamın yetkilisi tarafından padişaha bildirilirdi. Mülkiye mensubu olup da sürgün edilecek kişiler, bulunduğu yerin mutasarrıf veya müteselliminin inhâsı ile⁷⁹ ulemaya mensup olanlar ise, şeyhülislamın işâreti ile,⁸⁰ askeri görevi olanlar, yeniçeri ağası tarafından⁸¹ padişaha bildirilirdi. Herhangi bir resmi görevi olmayanlar veya herhangi bir makama mensup olmayanlar da yine mahalli mutasarrıfının/müteselliminin inhâsı ile⁸² padişaha bildirilmekteydi. Bazen, herhangi bir suçlunun cezalandırılması ile ilgili yetkili merciler tarafından padişaha sunulan bildirimlerde bölge halkının, o şahıs ya da şahıslarla ilgili şikâyetleri de ifade edilmekteydi.⁸³ Yapılan ihbar ve sunulan arzların padişah tarafından uygun görülmesi üzerine sadır olan fermanla sürgün işlemleri başlatılmaktaydı. Sürgün cezasına çarptırılanlar, görevlerinden azledilirler, çoğu zaman rütbe sahiplerinin rütbesi alınır⁸⁴ veya tenzil-i rütbe edilirdi.⁸⁵ Gerek duyulduğunda da malları müsâdere olunurdu.⁸⁶

JHS
59

**History
Studies**

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Şerbo
Rastoder
March
2016

⁷⁷ AŞS. 564/96 (Evâsıt-ı Ramazan 1254/28 Kasım-7 Aralık 1838); BOA, HAT. 472/23101 (2 Muharrem 1255/18 Mart 1839).

⁷⁸ Köksal, agm, s. 295.

⁷⁹ "İnhâ", resmi bir işin, resmi bir daireden üst makama yazılması anlamına gelmektedir. Bkz., Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, Dersaadet 1317, s. 182. Osman Köksal, Çağatay Uluçay'ın bu kelimeyi arz etmek anlamında yorumladığını ifade ederek bunun aslında bir teklif olduğunu, padişaha arz yetkisinin sadrazam veya sadaret kaymakamına ait olduğunu ifade etmektedir. Bkz., Köksal, agm, s. 295, 63 no'lu dipnot. Çalışmamıza kaynaklık teşkil eden belgelerde de inha kelimesinin arzdan ziyade referans, teklif anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Mesela bkz., AŞS. 564/55; 562/120; 563/104.

⁸⁰ "İşâret", doğrudan doğruya değil de hatırlatmak nev'inden verilen emir manasına gelmektedir. Bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1992, s. 558. Örnek olarak bkz., AŞS. 562/77; 563/38; 564/74.

⁸¹ AŞS. 562/78.

⁸² AŞS. 562/21; 562/55; 562/103; 562/119; 562/176.

⁸³ Mesela, aslen Çorum ahalisinden olan Üsküdar'daki Ahmediyye Camii imamı Halil Efendi, arabozuculuk, koğuculuk yaparak Çorum kazasının müftü ve müderrisini azlettirmiş ve bazı vakıf mütevelliliklerini kaldırmak suretiyle fesada sebep olmuştur. Bu vaziyetin Çorum kazası ahalisi tarafından arz-ı hâl ile şikâyet edilmesi üzerine bu şahsın şerr ve mazarratından halkın kurtarılması için Şeyhülislam Kadızâde Mehmed Tahir Efendi'nin işâreti gereğince Karahisar-ı Sahib'e sürgün edilmesi ferman olunmuştur. AŞS. 563/208 (Evâsıt-ı Ramazan 1241/19-28 Nisan 1826).

⁸⁴ Uluçay, agm, s. 533.

⁸⁵ BOA, HAT. 503/24718.

⁸⁶ Mesela, önceki ikamet mahalli olan Bursa'dan tahvil-i ikamet olarak Karahisar-ı Sahib'e gönderilen ma'zul Şeyhülislam Hacı Halil Efendi'nin buraya geldikten kısa bir süre sonra vefatı üzerine muhallefati cânib-i mirî

Görevinden alınması ve sürgüne gönderilmesi kararlaştırılan kişi İstanbul'da ise, işlemleri tamamlanıncaya kadar evinde veya uygun görülen bir yerde bekletilirdi. Eğer taşrada ise, şahsın bulunduğu yer ile sürgün edileceği yerin yetkili ve ilgililerine hitaben bir ferman tanzim edilirdi.⁸⁷

Sürgün emirlerini ihtiva eden bu fermanlar, umumiyetle sürgün edilecek şahıs ya da şahısların buldukları yerin mutasarrıf veya mütesellimine, sürgün olarak gönderilecekleri yerin kadı veya naibine, bazen de bunlara ilaveten buldukları yerden sürgün mahalline götürülmeleri hususunda görevli mübaşire hitap ile başlamaktaydı. Daha sonra sürgün edilecek kişi veya kişilerin isimleri ve sürgün edilme sebepleri ile nereye gönderilecekleri belirtilmekteydi. Suçluları sürgün yerine götüreceği olan mübaşirin⁸⁸ kimliği de belirtilerek, sürgün yerinden tek bir adım bile başka bir yere ayrılmasına izin verilmemesi, sürgün mahallinin kadı/naibine sıkıca tembih edilmekteydi. Ayrıca sürgün edilen kişinin sürgün mahalline ulaştırılmasının ilgili mübaşire İstanbul'a bildirilmesi de emredilmekteydi.

Sürgün edilen kimseleri, sürgün mahalline ulaştırmakla görevli mübaşirlerin, yolculuk esnasında güvenliklerinin ve ihtiyaçlarının temin edilmesine çalışılmış, yol masraflarının karşılanması için kendilerine harc-ı rāh tahsis edilmiştir.⁸⁹

Sürgün mahalline ulaştırılan kişinin sürgün edilmesi ile ilgili ferman mübaşir tarafından okunarak halka ilan edildikten sonra sicile kayıt edilir. Daha sonra mübaşir, sürgün edilen şahsın teslim edildiğine dair kadı veya naibden aldığı ilâm ile İstanbul'a dönerdi.⁹⁰

C. Zorunlu İkamet ve İkamet Mahallinin Değiştirilmesi

Esas itibarıyla bir nevi sürgün olarak değerlendirebileceğimiz zorunlu ikamet uygulaması,⁹¹ belgelerden anlaşıldığı kadarıyla genellikle üst derecede devlet adamlarının tabi tutulduğu bir ceza şekli idi. Normalde sürgün emirlerinde daima zikredilen "nefy ü iclâ", "nefy ü tağrīb" gibi ifadelerin yerine ikamet emirlerinde genellikle "ikâmete me'mûr kılınma" ifadesinin yer alması dikkat çekmektedir. Ayrıca ikamet emirlerinde, suçlu olmalarına rağmen, zorunlu ikamete tabi tutulan kişilerin, konuyla ilgili diğer görevliler ile birlikte, elkabı ve adı zikredilerek muhatap alınması da dikkat çeken bir başka husustur.⁹²

tarafından zapt olunmuştur. AŞS. 562/35 (Evâsıt-ı Şaban 1236/14-23 Mayıs 1821). Merhûmun zapt edilen terekesi için bkz. AŞS. 562/38.

⁸⁷ Uluçay, agm, s. 533.

⁸⁸ Ekseriyyetle Çavuşbaşı tarafından Divân-ı Hümâyûn Çavuşlarından birisi mübaşir olarak tayin edilmekle birlikte, bazen "dergâh-ı mu'alla gedüklüsü" (AŞS. 562/5), "kapu kethudası" (AŞS. 562/58; 562/68), "yasakçı" (AŞS. 562/45; 562/76) ve "kavas" (AŞS. 564/25; 564/55; 564/59) olarak tesmiye edilen görevliler de mübaşir olarak tayin edilmekteydiler.

⁸⁹ Suha Oğuz Baytimur, *Osmanlı Devleti'nde Hapis ve Sürgün Cezaları (1791-1808)*, (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Elazığ 2011, s. 156.

⁹⁰ Uluçay, agm, s. 534.

⁹¹ Bir sürgün şekli olmakla birlikte zorunlu ikamet, hitap ettiği kişiler ve emirlerinin tanzim edilmiş formülleri açısından normal sürgün emirlerinden kısmen farklılık arz etmektedir. Bu sebepten müstakil bir başlık altında incelenmesinin uygun olacağı düşünülmüştür.

⁹² Mesela, vezareti elinden alınarak Karahisar-ı Sahib'de ikamete tabi tutulan Teke ve Hamid sancakları eski mutasarrıfı Hacı Mustafa Paşa'nın Karahisar-ı Sahib'e gönderilmesiyle ilgili bir emirde "...iftihârü'l-e'âli ve'l- e'âzım müstecmi'u cemî'u'l-me'âli ve'l-mefâhim zü'd-devleti'r-râsiha ve'l-'izzeti'l-bâriha el-mahfûfu bi-sunûf-ı 'avâtıfû'l-melikû'l-a'lâ sâbıkân Teke ve Hamid sancakları mutasarrıfı olup bu def'a ref'-i vezâretiyle Karahisâr-ı Sâhib'de ikâmete me'mûr kılınan el-Hâc Mustafa Paşa dâmet me'âliyehü..." ifadesi yer almaktadır. AŞS. 562/5 (Evâsıt-ı Receb 1236/14-23 Nisan 1821). Belgede mezkur paşanın elkâbının ve adının diğer ilgililerden (Karahisar-ı Sahib naibi ve mübaşirden) daha önce yer alması da dikkat çekicidir. Bu durum soruşturmada suçlunun statüsünün dikkate alındığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Soruşturma sonrasında, hatta cezanın bitiminden sonra da statünün dikkate alındığına dair örnekler mevcuttur. Mesela, Midilli adasında iki sene zorunlu ikamete tabi tutulan

JHS
60

History
Studies

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Şerbo
Rastoder
March
2016

Genellikle hangi sebeple zorunlu ikamete tabi tutulduğu belirtilmeyen, ancak herhangi bir yerde ikamete memur edilen devlet adamlarının çeşitli bahanelerle ikamet mahallerinin değiştirilmesi talebinde buldukları ve çoğunlukla da bu taleplerin padişah tarafından kabul edildiği görülmektedir. İkamet mahallerinin değiştirilmesi ile ilgili olarak ikamet edilen yerin, havasının kötülüğü, havasına uyum sağlayamayıp hasta olmak, halkıyla anlaşamamak, meşakkat ve müşkilata maruz kalmak gibi sebeplerle birlikte ayrıca yiyecek ve içeceklerinin pahalılığı sebebiyle geçim sıkıntısı çekmek, çekirge istilası dolayısı ile ortaya çıkan kıtlık neticesinde zaruri masrafların dahi karşılanamaması gibi bir takım ekonomik gerekçeler ileri sürülmekteydi. Bu tür gerekçelerle "tahvil-i ikâmet" talebinde bulunan ve çoğunluğunu vezir rütbeli paşaların oluşturduğu devlet adamları şunlardır: Seyyid Mehmed Vahid Paşa,⁹³ Derviş Paşa,⁹⁴ Alaeddin Paşa,⁹⁵ Nesib Mustafa Paşa,⁹⁶ İbrahim Paşa,⁹⁷ sâbık Mukataat Nazırı Esad Efendi,⁹⁸ sâbık Yeniçeri Ağası Hasan Ağa.⁹⁹

Yukarıda zikredilenler haricinde zorunlu ikamete tabi olan bazı devlet adamlarının da kendi talepleri ile değil, işledikleri bazı suçlardan dolayı yerlerinin değiştirildiği görülmektedir. Belgelerde, işledikleri suçun ne olduğu hususunda yeterli bilgi verilmemekle birlikte suçlu bulunarak ikamet mahalli değiştirilen bu devlet adamları da şunlardır: Hacı

JHS

61

History
Studies

Volume 8

Issue 1

A Tribute to

Prof. Dr.

Şerbo

Rastoder

March

2016

ve cezasını çekmiş olduğundan af olunarak, emsalleri gibi tenzil-i rütbe edilerek Kapucubaşılık rütbesi verilmesi kararlaştırılan Süleyman Paşa'nın "taşra ile ülfet etmiş âdem olduğundan Dersaadet'e gelmesi belki ızırâbını mücib olacağından" Edirne ve Tekfurdağı'ndan birinde iskan ettirilmesi uygun görülmüştür. BOA, HAT. 503/24718 (29 Zilhicce 1243/12 Temmuz 1828).

⁹³ Vezirliği elinden alınarak Alanya'da ikamete memur kılınmış olan sâbık Sakız Muhafızı Seyyid Mehmed Vahid Paşa, Alanya'nın "vehâmet-i hevâsı cihetiyle" Karahisar-ı Sahib ve Kütahya'dan birine memuriyetinin tahvil kılınması hususunu padişaha arz etmiş, bu talep padişah tarafından uygun görülerek Evâhir-i Rebiulevvel 1238 (6-15 Aralık 1822) tarihli bir ferman ile Karahisar-ı Sahib'de ikametine müsaade edilmiştir. AŞS. 562/169.

⁹⁴ Vezareti ref' olunarak Karahisar-ı Sahib'de ikamete memur kılınmış ise de buranın "havâsıyla imtizâc idemeyüb" hasta ettiği gerekçesiyle 28 Cemaziyelâhir 1247 (4 Aralık 1831) tarihli emirle Bursa'daki konağında ikamet etmesi münasip görülmüştür. Kavaklı, *agt*, s. 500.

⁹⁵ Padişahın emriyle vezareti elinden alınarak Malatya'ya ikamete memur edilen Alaeddin Paşa, Malatya'nın diğer yerlere mukayese edilebilir bir yer olmadığı, halkıyla ülfet ve muvafakat edememiş olduğu, yiyecek ve içeceklerinin dahi diğer beldelere nispetle daha pahalı olduğu ve geçim sıkıntısı çektiğinden menfasının Karahisar-ı Sahib'e tahviline ve kendisinin mütekâiden burada ikametine izin verilmiştir. HAT. 503/24718 (29 Zilhicce 1243/12 Temmuz 1828). Paşa'nın Karahisar-ı Sahib'de ne kadar kaldığı yahut da buradan başka bir yere gönderildiğine dair bir bilgi olmamakla beraber yaklaşık 3 yıl sonrasına ait bir belgeden ikinci bir defa Karahisar-ı Sahib'e gönderilmek istendiği ancak Karahisar-ı Sahib'de ikamet etmek üzere giderken yolda hastalanarak Tokat'ta kaldığı ve "tashih-i mizâc eylemiş olduğuna binâen" ikâmet yerinin Sivas'a tahvil edildiği anlaşılmaktadır. Bkz., Kavaklı, *agt*, s. 483.

⁹⁶ Vezareti ref' olunarak Karahisar-ı Sahib'e sürgün edilen Nesib Mustafa Paşa, burada 5,5 seneden uzun bir süre kaldığını, 1236 (1820-1821) senesinde çekirge istilası dolayısı ile ortaya çıkan kıtlık neticesinde zaruri masraflarını dahi karşılayamayacak duruma düştüğünü ifade ederek menfasının Bursa'ya tahvil edilmesini talep etmiştir. Bu talebi de padişah tarafından kabul görmüştür. BOA, HAT. 500/24486 (29 Zilhicce 1236/27 Eylül 1821).

⁹⁷ Daha önce Biga ve Hamid Sancağı mutasarrıfı iken vezareti ref' olunarak Karahisar-ı Sahib'de ikamete memur edilen İbrahim Paşa, burada "mihen ve meşakkatte" maruz kaldığı gerekçesiyle ikamet mahallinin Bursa'ya tahvil edilmesini, böylece herhangi bir akça ve irad tedarükü sevdasında olmayarak Bursa'daki çiftliğinde evlâd u iyali ile olmayı talep eden bir şukka göndermiştir. Padişah da bunda bir beis görmeyerek kabul buyurmuştur. BOA, HAT. 496/24340 (Zilkade 1245/Nisan-Mayıs 1830). Ayrıca bkz., Kavaklı, *agt*, s. 379, 393.

⁹⁸ Zevcesiyile birlikte Karahisar-ı Sahib'e nefyedilmiş olan sâbık Mukataat Nazırı Esad Efendi'nin "Karahisâr-ı Sâhib'in vehâmet-i havâsı cihetiyle nâ-mizâc olması" hasebiyle menfasının İznikmid'e tahvil olunması talebi kabul olunmuştur. Kendisine yer tahsis edilerek zevcesiyile beraber İznikmid'de ikamet etmiştir. BOA, HAT. 510/25045/A (9 Receb 1246/24 Aralık 1830); BOA, HAT. 510/25045/B (19 Cemaziyelâhir 1246/5 Aralık 1830), BOA, HAT. 510/25045 (29 Zilhicce 1246/10 Haziran 1831). Ayrıca bkz. AŞS. 563/410; BOA, HAT. 474/23186; BOA, HAT. 476/23337.

⁹⁹ Yeniçeri Ağalığından azledilerek Tekfurdağı'nda ikamete memur kılınmış olan Hasan Ağa, "...ol tarafda ikâmetin ızdırâb-ı hâlini mücib olacağından bahisle vatan-ı aslisi olan Karahisâr-ı Sâhib'e tahvil-i me'mûriyete müsâ'ade kılınması..." hususunda padişaha arz-ı hâl takdim etmiş ve bu talebi uygun görülmüştür. AŞS. 562/78 (Evâsıt-ı Rebiulevvel 1237/6-15 Aralık 1821).

Mustafa Paşa,¹⁰⁰ Seydi Ali Paşa,¹⁰¹ Abdurrahim Paşa,¹⁰² sâbık Şeyhülislam Hacı Halil Efendi,¹⁰³ Seyyid Mehmed Tahir Efendi,¹⁰⁴ Kabakçı Mehmed Raşid Efendi,¹⁰⁵ Halil Hamid Ağa.¹⁰⁶

D. Sürgün Cezasının Sonlandırılması

Sürgün edilmiş olan birisinin bu cezası, affedilmek, öldürülmek ya da ölmek suretiyle ortadan kalkmaktaydı. Sürgün mahallinden kaçanlar yakalandıklarında, cezaları en az bir kat daha uzatılarak,¹⁰⁷ kaçması daha zor ve daha uzak yerlere sürülmekteydiler.¹⁰⁸

Karahisar-ı Sahib'e yapılan sürgünlerin çoğunun affedilmek suretiyle sonlandırıldığını tespit etmekteyiz. Nasıl ki sürgün cezasına çarptırılan kişi ya da kişiler için padişah tarafından ferman sadır oluyor idi ise, aynı kişi ya da kişiler için bir müddet sonra sürgün cezalarının sona erdirildiği yani "'afv u ıtlâk" olunduklarına dair padişah tarafından ferman sadır olmakta idi.

Sürgün edilen kişi ya da kişilerin affedilmeleri ile ilgili emirlerin genel yapısı şu şekilde idi. Öncelikle sürgün mahallinin kadı veya naibine hitaben başlanmakta, sürgün edilen kimsenin sürgün edilme hikayesi özetlendikten sonra, affedilmesinin sebep ve gerekçeleri belirtilerek serbest bırakılması emredilmekteydi.

Sürgün edilen kimselerin affedilmeleri özel ve genel af şeklinde gerçekleşebilmekte idi. Özel af, belirli bir suçlu veya aynı suçtan cezalandırılmış suçlular için öngörülen affi ifade ederken, genel af bilhassa padişahların cülusu veya cüluslarının yıl dönümlerinde, ayrıca bazı sevindirici hadiseler, kuvvetli askerî, siyasî, sosyo-ekonomik çalkantılara yol açan harpler, iç karışıklıklar ve benzeri nedenlerden dolayı ilan edilmekte idi.¹⁰⁹ İncelememizde konuyla ilgili belgelerin hiç birisinde genel affa dair herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Dolayısıyla Karahisar-ı Sahib'e sürgün edilip, sürgünlükleri af ile sonlandırılan kişilerin hepsi, özel af kapsamındadır. Bu çerçevede Karahisar-ı Sahib'e sürülen kişilerin affedilme gerekçeleri şu şekilde sıralanabilir:

¹⁰⁰ Teke ve Hamid sancakları sâbık mutasarrıfı olan Hacı Mustafa Paşa, vezareti ref' olunarak Evâsıt-ı Receb 1236 (14-23 Nisan 1821) tarihli fermanla Karahisar-ı Sahib'de ikamete memur kılınmıştır. AŞS. 562/5.

¹⁰¹ Aynı zamanda Kaptan-ı Derya olan Seydi Ali Paşa, Kaptan-ı Deryalıktan azledilerek ve vezareti elinden alınarak Evâil-i Safer 1224 (18-27 Mart 1809) tarihli fermanla Karahisar-ı Sahib'de ikamete memur kılınmıştır. AŞS. 558/151.

¹⁰² AŞS. 563/407 (Evâil-i Rebiulâhir 1245/30 Eylül-9 Ekim 1829); Kavaklı, *agt*, s. 340.

¹⁰³ AŞS. 562/11 (Evâsıt-ı Şaban 1236/14-23 Mayıs 1821); BOA, HAT. 516/25201 (23 Şaban 1236/26 Mayıs 1821); BOA, HAT. 504/24804 (23 Şaban 1236/26 Mayıs 1821); BOA, HAT. 1269/49142 (29 Zilhicce 1237/16 Eylül 1822).

¹⁰⁴ AŞS. 562/13 (Evâsıt-ı Ramazan 1236/12-21 Haziran 1821); HAT. 501/24555 (25 Receb 1237/17 Nisan 1822).

¹⁰⁵ Anadolu kadılarından ve Askerî Kassâm Katiplerinden olup "hilâf-ı şerî'at" hareketinden dolayı Evâhir-i Rebiulevvel 1244 (1-10 Ekim 1828) tarihinde Karahisar-ı Sahib'e sürülmüş olan Seyyid Mehmed Raşid Efendi'nin (AŞS. 563/368), sürgün edildiği esnada hesapları kontrol edildiğinde zimmetinde yetim malları bulunduğu ve pek çok kimseye de borcu olduğu tespit edilmiştir. (İstanbul'da) mevcut arsa ve akarı, vekili vasıtasıyla satılarak borçları karşılanmaya çalışılmış ise de kifayet etmemiş olduğundan doğum yeri olan Kürre-i Nühâs kazasında sahib olduğu arazi ve akarın da satılması icab etmiştir. Bunun için de kendisinin asıl vatani olan Kürre-i Nühâs'ta bulunması gerektiğinden sürgün yerinin değiştirilmesi gerekli görülmüştür. Konuyla ilgili olarak Rumeli Kadaskeri Muhammed Rahmi Bey'in i'lâmî ve Şeyhülislam Yasincizâde Seyyid Abdülvehhâb Efendi'nin işareti gereğince mezkur şahsın sürgün mahallinin değiştirilmesine dair Evâsıt-ı Cemaziyelâhir 1244 (19-28 Aralık 1828) tarihinde ferman sadır olmuştur. AŞS. 563/378.

¹⁰⁶ Sâbık Dergah-ı Mualla Yeniçeri Ağası Halil Hamid Ağa'nın, Tekfurdağ'ında ikamete memur iken "hilâfî rıza hareketi" etmesinden dolayı ikamet mahalli değiştirilerek Evâsıt-ı Şaban 1231 (7-16 Temmuz 1816) tarihli fermanla Karahisar-ı Sahib'e gönderilmesi kararlaştırılmıştır. AŞS. 560/87.

¹⁰⁷ Uluçay, *agm*, s. 537.

¹⁰⁸ Acar, *agt*, s. 36.

¹⁰⁹ Köksal, *agm*, s. 301, 302.

JHS
62

**History
Studies**

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Şerbo
Rastoder
March
2016

1. Ailesinin Perişanlık ve Mağduriyeti

Af ile sonlandırılan sürgün cezalarında en çok dikkate alınan, bir af gerekçesi olarak belirtilen husus sürgün edilen kişinin eşinin, çoluk çocuğunun memleketinde maddi ve manevi anlamda sefil ve perişan olmaları durumudur. Mesela, "hilâf-ı rızâ" hareketinden dolayı Karahisar-ı Sahib'e sürgün edilen Kastamonu sancağının Küretü'n-nühâs kazası eski kadısı Hasan Sabri Efendi, kendisinin sürgün yerinde ailesinin de memleketlerinde "sefil ve sergerdân" olduklarından dolayı merhameten affedilmiştir.¹¹⁰ Aslında belgelerden anlaşıldığı kadarıyla sürgüne gönderilen kimselerin ailelerini de yanlarında götürmelerine izin verilmesine rağmen,¹¹¹ sürgün yerine ekseriyetle mücerreden gidiliyordu. Çağatay'a göre bazıları sürgün yerlerine eşlerini bilinçli olarak götürmeyerek, bir süre sonra kendilerinin sürgün mahallinde ailelerinin de memleketlerinde perişan bir vaziyette olduklarını beyanla hükümet adamlarının merhametini tahrik ederek affedilmelerine zemin oluştuyorlardı.¹¹²

2. Sürgün Cezasının Affedilmesi Hususunda Arz ve Ricalar İle

Sürgün edilen şahsın bizzat kendisi¹¹³ veya evlâd u iyali,¹¹⁴ eşi,¹¹⁵ annesi¹¹⁶ padişaha veya yetkililere yazdıkları dilekçelerde sefalet ve mağduriyetlerini dile getirerek af talebinde bulunuyorlardı.

Sürgün gerçekleştikten bir müddet sonra halktan bazı kimseler¹¹⁷ veya sürgünün memleketindeki bazı yöneticiler¹¹⁸ ya da sürgün mahallinin yöneticileri¹¹⁹ tarafından İstanbul'a arz ve ilamlar gönderilerek, sürgün edilen şahsın affedilmesi de talep ediliyordu. Mahallî yöneticilerin sık sık değişmesi sürgün edilen şahsın ailesi için bir fırsat olup, bir şekilde yeni yönetime gelen idareciyi ikna ederek sürgünün affi hususunda arz ve yazılar yazdırmaya muvaffak oluyorlardı.¹²⁰ Genellikle mahallî yöneticilerin talebi doğrultusunda bir sonuç alınmasına rağmen, bazen de affedilmesi talep edilen kişi ya da kişiler hakkında iyice tahkikat yapılarak ya da bazı şartlar koşularak gereğinin yapılması icap ediyordu. Nitekim Tokat sakinlerinden olup bazı sebeplerden dolayı Dimetokaya sürülen Cılızoğlu Mehmed, diğer Mehmed ve İmamoğlu Mehmed isimli şahıslar ile Kastamonu'ya sürülen Abdülbaki, Tarsus'a sürülen Seyyid Halil ve refiki Ahmed ve Karahisar-ı Sahib'e sürgün edilen Seyyid Hasan isimli şahısların müddet-i nefyleri haylice vakit olduğundan bahisle evlad u iyallerine merhameten affedilmeleri için Sivas valisi Hakkı Paşa tarafından padişaha bir şukka gönderilmiş, ancak padişah bu kimselerin sâbık Sivas valisi Mehmed Paşa'nın inhâsıyla Tokat'tan tard ve def edilmiş olduklarından bunların hal ve keyfiyetlerinin mezkur validen ve başkalarından iyice tahkik olunarak ona göre icrasına bakılmak gerektiğini ifade etmiştir. Hatta

¹¹⁰ AŞS. 564/92 (Evâil-i Ramazan 1254/18-27 Kasım 1838). Benzer örnekler için ayrıca bkz., AŞS. 562/48; 562/59; 563/212; 562/120; 562/157; 562/155; 562/150; 563/306; 563/431; 562/174; 563/389; 562/176; 563/249; 563/194; 563/267; 563/427; 562/184; 563/436; 563/167; 562/195; 563/393; 563/100; 563/96; 564/102.

¹¹¹ Mesela, Mukataat eski nazırı Esad Efendi, hem önceki sürgün yeri olan Karahisar-ı Sahib'e, hem de daha sonraki sürgün mahalli olan İznikmid'e zevcesiyle beraber gitmiştir. AŞS. 563/410; BOA, HAT. 510/25045-A; BOA, HAT. 510/25045-B. Yine, sâbık Şeyhülislam Hacı Halil Efendi, Karahisar-ı Sahib'e sürülmeden önceki sürgün yeri olan Bursa'ya zevcesi ile beraber gitmiştir. BOA, HAT. 504/24804. Eşleriyle veya yakınlarıyla beraber sürgün mahalline giden kadınlarla ilgili başka örnekler için bkz., Alan, agm, s. 256, 257.

¹¹² Uluçay, agm, s. 540.

¹¹³ AŞS. 564/68; 564/99.

¹¹⁴ AŞS. 562/48; AŞS. 562/157; 563/96; 563/249.

¹¹⁵ AŞS. 564/102; 563/375.

¹¹⁶ AŞS. 563/212; 564/92.

¹¹⁷ AŞS. 562/155; 564/91.

¹¹⁸ AŞS. 562/80; 562/146; 562/176; 562/184; 564/91.

¹¹⁹ BOA, İrade Meclis-i Vâlâ (İ.MVL) 86/1731.

¹²⁰ Uluçay, agm, s. 541; Daşcıoğlu, age, s. 188.

JHS

63

History
Studies

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Şerbo
Rastoder
March
2016

kendilerinin müfsid ve muharrik guruhundan olmadıklarını göstermek için akça verildiğinin işitildiği ve bu vesile ile acele edilmemesi ve meselenin iyice tahkik edilmesi istenmiştir.¹²¹ Belgeden anlaşıldığı kadarıyla padişah, önceki vali tarafından def edilmiş kişilerin yeni vali tarafından affedilme talebine temkinli bir yaklaşım sergilemiş, mezkur şahısların muhtemelen rüşvetle kendilerini affettirme yoluna teşebbüs ettikleri şüphesinin açıklığa kavuşması için konunun iyi araştırılmasını istemiştir.

Konuyla ilgili bir başka örnek olarak da bazı sebeplerden dolayı Karahisar-ı Sahib'e sürgün edilmiş ve daha sonra sürgün yeri Konya'ya tahvil edilmiş olan Edirne müderrislerinden (aynı zamanda Yenişehir Fener Nakibi kethüdası) Seyyid Mehmed Tahir Efendi'nin affı ile ilgili belge verilebilir. Belgeye göre mezkur şahıs, iki sene kadar sürgünde kalmış olup, affedilmesi Karaman valisi Reşid Mehmed Paşa tarafından Hurşid Paşa'ya inhâ olunmuş, Hurşid Paşa da gönderdiği şukkada, adı geçen müderrisin -maktul Veli Paşa'nın malları konusunda kendisine bazı sorular yöneltileceğinden- öncelikle İstanbul'a gelip sorguya çekildikten sonra memleketine gitmesinin uygun olacağını bildirmiştir. Bunun üzerine doğruca İstanbul'a gelmesi şartıyla affedilmesi padişah tarafından uygun görülmüştür.¹²²

Sürgün cezasına maruz kalan kişilerin affedilmelerinde memleketlerinin yöneticilerinin talepleri dikkate alınmakla beraber, herhangi bir talep olmaması durumunda ilgili şahısların, memleketlerine dönmeleri durumunda herhangi bir sakınca olup olmadığı da, memleketlerinin yöneticilerine sorulmakta ve onların vereceği bilgi doğrultusunda affedilip edilmeyecekleri belirlenmekteydi. Mesela, "ihlâl-i nizâmât-ı belediyyeyi mûcib harekâta ictisârları vukû'una mebnî" Karahisar-ı Sahib, Kütahya ve Bolu taraflarına sürgün edilmiş olan Firecikli İbrahim Ağa ve Muhsin Bey ve diğer bazı kimselerin sefalet ve meşakkate duçar oldukları sürgün mahalli yetkilileri tarafından beyan edilerek affedilmeleri istida olunmuş, bunların affedilmelerinin memleketlerince herhangi bir mahzuru olup olmadığı soruşturulmuştur. Firecik kazasından (ve Tekfurdağı muhassılından) yapılan açıklamada bunların bundan böyle memleket işlerine karışmayarak kendi işleriyle meşgul olmak şartıyla affedilmelerinde bir sakınca olmadığı beyan edilmiştir.¹²³

3. İhtiyaca Binaen Af

Bazı "işe yarar" devlet adamlarının hizmetine ihtiyaç duyularak affedilmeleri de söz konusu olmaktadır. Konuyla ilgili bir örnek olarak Amasya hanedanından olup daha önce Hacıköyü madeni emniyeti ve Amasya mütesellimliği görevinde bulunan el-Hac Yusufzade Ali Ağa'nın af gerekçesini gösterebiliriz. Mezkur şahıs, "hakkında ba'zı hilâf-ı inhâ olduğuna mebnî" Karahisar-ı Sahib'e sürgün edilmiş ancak, hakkında isnad edilen suçun iftira olduğu ve kendisinin hizmetine ihtiyaç duyulduğundan affedilmesine karar verilmiştir.¹²⁴ Aynı şahısla ilgili henüz üç ay geçmeden sadır olan af emrinde ise, "hilâf-ı rıza hareketinden" dolayı Karahisar-ı Sahib'e sürüldüğü ancak, Halep ve Rakka valisi vezir Behram Paşa'nın Bağdat tarafına memuriyeti dolayısıyla maiyetinde bu gibi işe yarar kimselere ihtiyaç duyulması ve bu vesile ile bir an önce Behram Paşa'nın maiyetine katılması şartıyla sürgün cezasının kaldırıldığı belirtilmektedir.¹²⁵

¹²¹ BOA, HAT. 500/24501 (29 Zilhicce 1237/16 Eylül 1822).

¹²² BOA, HAT. 501/24555 (25 Receb 1237/17 Nisan 1822).

¹²³ BOA, İ.MVL. 86/1731(27 Zilkade-9 Zilhicce 1262/16-28 Kasım 1846).

¹²⁴ BOA, HAT. 800/37083-B (21 Şevval 1237/11 Temmuz 1822).

¹²⁵ AŞS. 562/143 (15 Muharrem 1238/2 Ekim 1822). Ayrıca bkz., BOA, Cevdet Dahiliye (C.DH) 342/17061 (29 Muharrem 1238/16 Ekim 1822).

JHS

64

**History
Studies**

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Šerbo
Rastoder
March
2016

4. Islâh-ı Nefs Olup Bir Daha Suç İşlemeyeceklerine Söz Vermek

Osmanlı Devleti'nde cezaların uygulanmasında temel gaye suçluların ıslah edilmeleri ve yapılan olumsuz davranışların ortadan kaldırılmasıdır. Verilen cezalar ile devletin kurumsal yapısına zarar veren veya toplumda huzursuzluğa sebep olan kişilerin öncelikle bu davranışlardan arınmaları ve bir daha yapmamaları amaçlanmaktaydı. Dolayısıyla idam cezası hariç olmak üzere özellikle ağır ceza kapsamında yer alan ve sıkça kullanılan kürek cezası, hapis cezası ve sürgün cezası türünden cezaların öncelikli amacı suçluları ıslah etmektir.¹²⁶ Bu meyanda sürgün cezasına maruz kalan suçluların "ıslâh-ı nefis olub" yani kendilerine çekidüzen vererek bir daha suç işlemeyeceklerine dair söz vermeleri de affedilmelerine bir gerekçe teşkil edebilmekteydi.¹²⁷

5. Vefat Etmek

Karahisar-ı Sahib'e sürgün edilen kişilerden ikisi sürgün mahallinde, bir tanesi de Karahisar-ı Sahib'e getirilirken yolda eceli ile vefat etmiştir. Bunlardan birisi daha önceden azledilerek Bursa'da zorunlu ikamete tabi tutulmuş olmasına rağmen diline sahip olmadığından sürgün mahalli değiştirilip 18 Şaban 1236 (21 Mayıs 1821) tarihinde Karahisar-ı Sahib'e gönderilen sâbık Şeyhülislam Hacı Halil Efendi'dir.¹²⁸ Halil Efendi, Zilkade 1236 (Temmuz-Ağustos 1821) tarihinde, yani tahminen Karahisar-ı Sahib'e geldikten yaklaşık 2,5-3 ay sonra eceli ile vefat etmiştir.¹²⁹

Bir diğeri ise vezirlik vazifesi elinden alınarak Evâil-i Rebiulâhir 1245 (30 Eylül-9 Ekim 1829) tarihinde Karahisar-ı Sahib'de zorunlu ikamete tabi tutulan Balkanlar muhafızı Abdurrahim Paşa'dır. Paşa, 27 Cemaziyelevvel 1245 (24 Kasım 1829) gecesi, Karahisar-ı Sahib'e geldikten takriben 1,5 ay sonra, eceli ile vefat etmiştir.¹³⁰

"Mugâyir-i tavr-ı ra'iyet" hareketlerinden dolayı Evâsıt-ı Muharrem 1237 (8-17 Ekim 1821) tarihli fermanla Karahisar-ı Sahib'e sürgün olarak gönderilen Acı Sinori, Yenaki ve Hristo isimli zimmîlerden, Acı Sinori de, yolda vefat etmiştir.¹³¹

6. Diğer Gerekçeler

Yukarıda bahsedilenlerle birlikte ayrıca sürgünlük süresinin bir hayli uzun olması ve bu zaman zarfında sürgün cezasına çarptırılan kişinin hasta, sefil ve perişan bir vaziyete düşmesi,¹³² yaşlılık, pişmanlık gibi bazı durumlar da sürgünde bulunan kişilerin affedilmelerine gerekçe teşkil etmektedir.¹³³ Aslında belgelerden anlaşıldığı kadarıyla

¹²⁶ Baytimur, *agt.*, s. 59.

¹²⁷ AŞS. 562/44; 562/69; 562/80, 562/146; 562/150; 562/155; 563/99; 563/306; 563/371; 564/91; 565/34. Belgelerde bu durum genellikle "ıslâh-ı nefis olub" şeklinde ifade edilmekle birlikte bazen de "karîn-i terbiyye olub" (AŞS. 563/431; 564/68), "ahlak olunub" (AŞS. 564/59) gibi ifadelerle de belirtilmektedir.

¹²⁸ BOA, HAT. 516/25201.

¹²⁹ AŞS. 562/11. Halil Efendi'nin kendisi ile beraber Karahisar'a gelmiş olan etbai hariç Bursa'da zevcesiyle beraber konağında ikamet eden cariyeler ve diğer hatunlar ile selamlıkta mevcut etba ve hizmetkarların mahkeme marifetiyle isimleri yazılarak İstanbul'a gönderilmesi, erkek veya kadın hiç birisinin İstanbul veya herhangi bir yere gitmesine müsaade edilmemesi emredilmiştir. Daha sonra da mezkur Halil Efendi'nin etbai ve cariyeleri memleketlerine ve muhtelif yerlere nefyedilmiş BOA, HAT. 504/24804 (23 Şaban 1236/26 Mayıs 1821).

¹³⁰ AŞS. 563/407.

¹³¹ AŞS. 562/58.

¹³² Mesela, "hilâf-ı rıza" hareketinden dolayı Karahisar-ı Sahib'e sürülen talebe-i ulumdan İznikli Ahmed isimli şahıs, uzun süren sürgün hayatı süresince sefil ve perişan bir hale düşmüş olması sebebiyle merhameten affedilmiştir. AŞS. 563/238 (Evâsıt-ı Muharrem 1242/15-24 Ağustos 1826); BOA, Cevdet Adliye (C.ADL) 44/2658 (13 Muharrem 1242/17 Ağustos 1826). Benzeri örnekler için ayrıca bkz., AŞS. 562/86; 563/389; 562/176; 563/249; 563/194; 563/267; 563/427; 564/91; 565/34.

¹³³ AŞS. 562/44; 563/393; 563/100; 563/207; 563/96.

JHS

65

History
Studies

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Şerbo
Rastoder
March
2016

affedilecek kişi ya da kişilerin affını meşrulaştırma yönünde bir gerekçe, daha doğrusu bir bahane oluşturulmaya çalışılmaktadır. Zira sürgün cezasının affı düşünülen kişi en azından "eyyâm-ı mübârekeye hürmeten" affedilebiliyordu.¹³⁴ Bununla beraber bazen af için herhangi bir gerekçe belirtilmeyebiliyordu.¹³⁵

E. Sürgün Edilenlerin Ceza Süreleri

Osmanlı hukukunda sürgün cezasının ne kadar süre olacağına dair kesin bir hüküm olmamakla birlikte bu süre genellikle bir yıl idi. Ancak bir yıldan daha fazla da olabilmekteydi.¹³⁶ Tanzimat öncesine ait sürgün emirlerinde ceza süreleri belirtilmemekle birlikte, Tanzimat sonrası hukuki yapılanma sürecinde, sürgün kararlarında ceza sürelerinin de yer aldığı açıkça görülmektedir.¹³⁷

Belgelerde "ıslâh-ı nefis olduğu için" affedilme durumu sıklıkla ifade edilmekle birlikte, suçluların "ıslâh-ı nefis" olmaları için ne kadar süre gerektiği net bir şekilde belirtilmemektedir. Yani suçluların serbest bırakılmaları, benzeri davranışları bir daha yapmayacakları kanaatinin hasıl olmasına merbuttur.

İncelememize kaynaklık eden belgelerin bir tanesi hariç¹³⁸ hiç birisinde sürgün cezasının ne kadar süreceğine dair önceden bir bilgi verilmemektedir. Ancak, aynı şahsa ya da şahıslara ait sürgün emirlerinin tarihleri ile sürgün cezasının kaldırıldığını beyan eden emirlerin tarihlerini mukayese ederek bazı tespitler yapabilmekteyiz. Bazen de sürgün emirlerinin kenarlarına düşülen şerhlerde ilgili şahsın ne zaman, hangi sebeplerle affedildiği de belirtilmekte olup, buradan da sürgünlük süresini tespit edebilmekteyiz. Ayrıca affını talep eden bazı kimselerin sürgünlük sürelerinin hayli uzun bir zaman olduğunu ifade etmek maksadıyla dillendirdikleri sürelerden de bazı tespitler yapılabilmektedir.¹³⁹ Bu bağlamda yaptığımız tespitlere göre, 1 aydan takriben 24 aya kadar değişen bir süre karşımıza çıkmaktadır. Sürgün süresi 1 ay ile en az olan kişi, halkın zaruri ihtiyaçlarından olan zeytin yağının fiyatını aşağı düşürmemek düşüncesiyle yağcı esnafını tahrik etmek suçundan

¹³⁴ Mesela, "hilâf-ı rıza hareketi" dolayısıyla Karahisar-ı Sâhib'e sürülen Kadı Mehmed Saîd Efendi, Şeyhülislam Sıdkızâde Seyyid Ahmed Reşid Efendi'nin de işareti ile "eyyâm-ı mübârekeye hürmeten" affedilmiştir. AŞS. 562/195 (Evâhir-i Şaban 1238/3-11 Mayıs 1823). Bir diğer örnek belge için bkz., AŞS. 563/167.

¹³⁵ Mesela, İstanbul'da çengi takımından olup "mugâyir-i rıza hareketlerde bulunmak"tan dolayı Karahisar-ı Sahib'e sürgün edilen bir kaç zimmî, herhangi bir gerekçe zikredilmeden padişah tarafından affedilmiştir. AŞS. 563/62 (Evâil-i Şevval 1239/30 Mayıs-8 Haziran 1824).

¹³⁶ Cin-Akgündüz, *age*, s. 335.

¹³⁷ Köksal, *agm*, s. 287'de dipnot 15.

¹³⁸ AŞS. 563/410 (Evâsıt-ı Cemaziyelevvel 1245/7-18 Kasım 1829). Belgede sâbık mukataat nazırı Esad'ın, "rızâ-yı hümâyûna muhâlif" davranışları dolayısıyla defalarca tembih edilmiş olmasına rağmen, eski davranışlarına devam ederek bir devlet adamına yakışmayacak davranışlarda bulunması üzerine bundan sonra devletin hiçbir hizmetinde istihdam olunmamak şartıyla ve hocalığı elinden alınarak zevcesiyle beraber Karahisar-ı Sahib'e müebbed olarak sürülmesi konu edilmektedir.

¹³⁹ Mesela, vezirlikten azledilerek Karahisar-ı Sahib'e sürülen Nesib Mustafa Paşa, burada 5,5 seneden uzun bir süre kaldığını ifade ederek menfasının Bursa'ya tahvil edilmesini talep etmiştir. BOA, HAT. 500/24486 (29 Zilhicce 1236/27 Eylül 1821). Bazı belgelerde sürgün edilen kişinin affı için bir gerekçe olarak gösterilen "merkûmun müddet-i nefyi haylice vakit olmak mülâbesesiyle 'afv u itlâkı" ifadesi bize sürgünlük süresi hakkında bir fikir vermekle birlikte, "haylice vakit" olarak tavsif edilen sürenin 6 ay ile 15,5 ay arasında değişkenlik gösterdiğini görüyoruz. Nitekim Düzce kazasının şerî işlerine müdahil ve halk arasında fesada sebep olmak hasebiyle Evâil-i Ramazan 1241 (9-18 Nisan 1826) tarihinde Karahisar-ı Sahib'e sürülen Düzce Pazarı Camii hatibi Hacı Hatib Efendi'nin (bkz., AŞS. 563/209; BOA, C. ZB. 62/3082), Evâil-i Rebiulevvel 1242 (3-12 Ekim 1826) tarihinde, yani yaklaşık 6 ay sonra sürgünlük süresinin hayli uzun bir süre olduğu gerekçesiyle affı talep edilmiş iken (bkz., AŞS. 563/249), tedavülü yasaklanmış nakit türlerini alıp vermekle suçlanarak 23 Rebiulâhir 1244 (2 Kasım 1828) tarihinde Karahisar-ı Sahib'e sürülüp (bkz., Kavaklı, *agt*, s. 304), Evâhir-i Şaban 1245 (15-23 Şubat 1830) tarihinde, yani 15,5 ay sonra affedilen İznikmid eşrafından Etmekçi başı İsmail ve ortağı Hüseyin'in (bkz., AŞS. 563/427) bu 15,5 aylık sürgün müddetinin de "haylice vakit" olarak nitelendirildiğini görüyoruz.

JHS

66

**History
Studies**

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Şerbo
Rastoder
March
2016

Karahisar-ı Sahib'e sürülen zeytinyağcı esnafından Salih isimli şahıstır.¹⁴⁰ Sürgünlük süresi en uzun olan kişiler ise, "kendü hallerinde olmayub mugâyir-i rızâ harekete ictirâ itmekde olduklarına binâen" Karahisar-ı Sahib'e sürülen, Dersaadet'te çengi takımından hizmetkar Apostol, çukacı Andliko, Nikoli ve Nikola'nın oğlu Hanato isimli bir grup Ermeni'dir.¹⁴¹

Sürgünlük süresini tespit edebildiğimiz kayıtlara genel olarak baktığımızda çoğunluğunun 1 yıldan daha az bir süreyi kapsadığını söyleyebiliriz. İncelememize kaynaklık teşkil eden 103 adet belgenin 50 tanesinden sürgünlük süresi tespit edilmiş olup bunlardan 44 tanesi, azami 1 yıl ve ekseriyeti de 3-7 ay arasında değişen daha az bir zaman dilimini oluşturmaktadır.

Sonuç

Osmanlı Devleti kuruluş yıllarında iskan ve yerleştirme, daha sonraki dönemlerde ise ceza amacıyla etkin bir sürgün politikası takip etmiştir. Cezalandırma gayesiyle gerçekleştirilen uygulamada temel esas suçluların cezalandırılmasından ziyade suçlunun bir daha suç işlemesini engellemek, toplumun huzur ve düzenini sağlamak ve adaleti tesis etmektir. Aynı zamanda toplumda benzeri suçları işleyebilecek insanların da verilen cezadan ders alarak caydırılmaları amaçlanmaktadır. Bu meyanda suçlular, suçlarının niteliğine göre -devlet adamı ise aynı zamanda devlet hizmetindeki makam ve mevkilerine göre- Osmanlı coğrafyasında muhtelif yerlere sürülmüşlerdir. Bu sürgün yerlerinden birisi de Karahisar-ı Sahib'dir.

İnceleme dönemimiz olan yıllarda üst derece devlet adamlarından sıradan insanlara kadar, müslim, gayrimüslim ayrımı yapılmaksızın çok sayıda kişi Karahisar-ı Sahib'e sürülmüştür. Genellikle suçları nispeten hafif görülen ümera ve ulemaya mensup devlet adamları ile sair kişilerin sürgün mahalli olarak Karahisar-ı Sahib'in tercih edilmesi, buranın merkeze yakın, denetimden uzak olmayan bir konumda olması ile izah edilebilir. Bilhassa üst derece devlet görevlileri açısından "zorunlu ikamet mahalli" özelliği taşıyan Karahisar-ı Sahib'e, genel anlamda kanuna aykırı davranışlar sergilemek, toplumun huzur ve güvenliğini bozmak, yalan ve asılsız sözler sarf ederek fesada sebep olmak, devletin mühim ihtiyaçlarının karşılanmasında ihmalkârlık göstermek, dine mugayir davranışlar sergilemek, görevinde başarısız olmak, görevini ve mesleğini su-i istimal etmek, rüşvet almak, tedavülü yasak para kullanmak, elçiye kötü davranmak gibi suçlar dolayısıyla sürgünler gerçekleşmiştir.

Umumiyetle hangi sebepten zorunlu ikamete tabi tutulduğu belirtilmeyen, ancak herhangi bir yerde ikamete me'mur edilen üst derece devlet adamlarının çeşitli bahanelerle ikamet mahallerinin değiştirilmesi talebinde buldukları görülmektedir. Bu bağlamda Karahisar-ı Sahib'in bazen başka yerlere tercih edilen bazen de başka bir yerle tahvil edilen bir menfa özelliği taşıdığı ve bu hususta mezkur devlet adamlarının taleplerine itibar edildiği anlaşılmaktadır.

Karahisar-ı Sahib'e sürgün edilen kimselerin kahir ekseriyeti padişah tarafından çeşitli sebeplerle affedilmişlerdir. Sürgün edilen kimselerin ailelerinin memleketlerinde perişan ve mağduriyetleri, ıslah-ı nefis olmaları, sürgünlük süresi boyunca hasta ve perişan bir vaziyete düşmeleri, affedilmeleri hususunda ailelerinin veya memleketlerinin ya da sürgün mahallinin idarecileri tarafından padişaha takdim edilen arz ve ricalar ile nadiren de ihtiyaca binaen gibi sebep ve gerekçelerle affedildikleri görülmektedir. Bir kaçının da vefat etmek suretiyle sürgünlüğü sona ermiştir. Bazıları ise mübarek günlere hürmeten affedilmişlerdir.

¹⁴⁰ BOA, C.İKTS. 39/1935 (29 Safer 1240/23 Ekim 1824); AŞS. 563/96 (Evâhir-i Rebiulevvel 1240/13-22 Kasım 1824).

¹⁴¹ AŞS. 562/125 (11 Şevval 1237/1 Temmuz 1822); 563/62 (Evâil-i Şevval 1239/30 Mayıs-8 Haziran 1824).

Belgelerden tespit edilebildiği kadarıyla Karahisar-ı Sahib'e sürülen kimselerin sürgünlük süresi 1 aydan 24 aya kadar değişebilmekle beraber, umumiyetle bu sürenin 1 yıldan daha az olduğu hatta 3-7 ay arasında değiştiği anlaşılmaktadır.

Karahisar-ı Sahib'e sürgün edilenlerin genel anlamda profillerine bakıldığında ümera ve ulemaya mensup çeşitli statü ve derecede idareci ve görevlilerle beraber, Anadolu dahilindeki bazı şehirlerin ayan ve eşrafı ile herhangi bir şekilde suç işlemiş veya suça karışmış sıradan kimselerden müteşekkil bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Bu tablo içerisinde tamamı Ermenilerden oluşan gayrimüslimler de yer almaktadır. Sürgünler içerisinde herhangi bir suç dolayısıyla cezalandırılan kadın bulunmamaktadır. Sadece birkaç sürgün kaydında eşyle beraber sürgün mahalline giden kadınların mevcudiyeti tespit edilmiştir. Ayrıca sürgüne gönderilen bazı devlet adamlarının dairelerinde bulunan kadın hizmetlilerin başka yerlere gönderildikleri tespit edilmektedir.

KAYNAKÇA

A. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Belgeleri:

Hatt-ı Hümayûn: (HAT.) 472/23101; 474/23186; 474/23209; 476/23337; 496/24340; 500/24486; 500/24501; 501/24555; 503/24718; 504/24804; 510/25045; 510/25045/A; 510/25045/B; 516/25201; 800/37083/B; 1269/49142.

İrade Meclis-i Vâlâ: (İ.MVL.) 86/1731.

Cevdet Adliye: (C.ADL.) 44/2658.

Cevdet Dahiliye: (C.DH.) 342/17061.

Cevdet İktisad: (C.İKTS.) 39/1935.

Cevdet Zabtiye: (C.ZB.) 28/1382; 62/3082; 85/4212.

B. Afyonkarahisar Şer'iyeye Sicilleri (AŞS):

AŞS., 558/151.

AŞS., 560/87.

AŞS., 561/18; 561/103; 561/156.

AŞS., 562/5; 562/11; 562/13; 562/16; 562/21; 562/33; 562/35; 562/38; 562/44; 562/45; 562/48; 562/55; 562/58; 562/59; 562/68; 562/69; 562/76; 562/77; 562/78; 562/80; 562/81; 562/86; 562/103; 562/119; 562/120; 562/125; 562/143; 562/146; 562/150; 562/155; 562/157; 562/169; 562/173; 562/174; 562/176; 562/184; 562/185; 562/195.

AŞS., 563/13; 563/30; 563/32; 563/38; 563/45; 563/49; 563/50; 563/58; 563/61; 563/62; 563/83; 563/96; 563/99; 563/100; 563/104; 563/105; 563/117; 563/120; 563/167; 563/179; 563/194; 563/207; 563/208; 563/209; 563/212; 563/219; 563/233; 563/238; 563/245; 563/249; 563/251; 563/257; 563/267; 563/273; 563/279; 563/285; 563/306; 563/310; 563/349; 563/368; 563/371; 563/375; 563/377; 563/378; 563/380; 563/382; 563/389; 563/392; 563/393; 563/394; 563/398; 563/406; 563/407; 563/410; 563/427; 563/428; 563/431; 563/436.

AŞS., 564/25; 564/55; 564/59; 564/68; 564/74; 564/91; 564/92; 564/94; 564/96; 564/99; 564/102.

AŞS., 565/34.

JHS
68

**History
Studies**

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Šerbo
Rastoder
March
2016

C. Araştırma Eserler ve Makaleler:

ALAN, Gülbadi, "19. Yüzyılda Osmanlı'da Sürgün Politikası Çerçevesinde Sürgün Kadınlar", *Belleten*, C. LXXVIII, S. 281, Ayırbaşım, Ankara 2014, s. 245-272.

AVCI, Mustafa, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Mimoza Yay., Konya 2010.

AYDIN, M. Akif, *Türk Hukuk Tarihi*, Beta Basım Yayın, İstanbul 2012.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay., no. 108, İstanbul 2010.

BAYKAL, Bekir Sıtkı, "Osmanlı İmparatorluğu'nda XVII. ve XVIII. Yüzyıllar Boyunca Para Düzeni İle İlgili Belgeler", *Belgeler*, C. XIII, S. 17, Ankara 1988, s. 87-115.

BİLMEN, Ömer Nasuhi, *Hukukî İslamiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*, C. 3, Bilmen Yay., İstanbul (tarihsiz), s. 24.

CİN, Halil-Ahmet Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, C. I., Timaş Yayınları, İstanbul 1990.

DAŞCIOĞLU, Kemal, *Osmanlı'da Sürgün Osmanlı Devleti'nin Sürgün Siyaseti (XVIII. Yüzyıl)*, Yeditepe Yay., İstanbul 2007.

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1992.

ERİM, Neşe, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Kalebendlik Cezası ve Suçların Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme", *Osmanlı Araştırmaları IV*, İstanbul 1984, s. 79-88.

KARATAŞ, Ali İhsan, *Osmanlı Dönemi Bursa Sürgünleri (18-19. Asırlar)*, Emin Yay., Bursa 2009.

KÖKSAL, Osman, "Osmanlı Hukukunda Bir Ceza Olarak Sürgün ve İki Osmanlı Sultanının Sürgünle ilgili Hattı-ı Hümayunları", *Ankara Üniversitesi, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S. 19, Ankara 2006, s. 283-341.

Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, Dersaadet 1317.

ULUÇAY, M. Çağatay, "Sürgünler, Yeni ve Yakın Çağlarda Manisa'ya ve Manisa'dan Sürülenler", *Belleten*, C. XV, S. 60, Ankara 1951, s. 507-591.

D. Tezler:

AKILLI ACAR, Tuğba, *3 Nolu Nefy ve İtlak Defteri'nin (S. 1-100) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, (Gazi Osman Paşa Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat 2006.

BAYTİMUR, Suha Oğuz, *Osmanlı Devleti'nde Hapis ve Sürgün Cezaları (1791-1808)*, (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Elazığ 2011.

KAVAKLI, Sibel, *929/A Numaralı Nefy Defterinin (1826-1833) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, (Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat 2005.

JHS
69

**History
Studies**

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Şerbo
Rastoder
March
2016

E. İnternet:

ACEHAN, Abdullah, "Osmanlı Devleti'nin Sürgün Politikası ve Sürgün Yerleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of International Social Research)*, Volume 1/5, Fall 2008, s. 12-29,

http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt1/sayi5/sayi5pdf/acehan_abdullah.pdf
(ET:09.06.2015)

ÖZKAN, Salih, "Niğde'ye Yapılan Sürgünler", *Bilig*, S. 36, Kış 2006, s. 187-200,
<http://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/kcfinder/upload/files/bilig-36-kis-2006.pdf>
(ET:05.06.2015)

<http://katalog.devletarsivleri.gov.tr/osmanli/arsiv.aspx> (ET:29.04.2015)

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (ET:20.05.2015)

JHS
70

**History
Studies**

Volume 8
Issue 1
A Tribute to
Prof. Dr.
Šerbo
Rastoder
March
2016